

Tapaustutkimuksia palvelualan työtehtävissä toimineiden miesten henkilökohtaisesta varallisuudesta Helsingissä vuosina 1885–1925

Työn korkealle arvioimista kuvaa sanalaskut: ”työ on miehen kunnia” ja ”ei työ miestään häpäise” sekä ”töistään mies mainitahan”.¹

Artikkelissani tarkastelen tapaustutkimusten avulla eri palvelualan töissä toimineita miehiä, jotka ovat työskennelleet ja asuneet Helsingissä vuosina 1885–1925. Tarkoitukseni on selvittää tapaustutkimuksien perusteella, kuinka erilaisia viranomais- ja sanomalehtiaineistoja hyödyntämällä rakentuu kuva ammatinharjoittajien työuran etenemisestä sekä heidän henkilökohtaisesta varallisuudestaan. Tärkeimpiä tutkimiani lähdekokonaisuuksia ovat Uudenmaan läänin henkikirjat ja Helsingin raastuvanoikeuden arkistoon kuuluvat perunkirjoitukset. Viranomaisaineiston lisäksi hyödynnän myös laajasti sanomalehtiaineistoa. Artikkelissa käyttämäni sanomalehtiaineisto on kerätty erilaisten hakusanojen avulla Kansalliskirjaston digitaaliarkistosta.² Käyttämieni aineistokokonaisuuksien perusteella ei saada selville henkilöiden saamaa korvausta työstään. Sen sijaan lähdeaineistojen avulla voidaan selvittää eri ammatinharjoittajien henkilökohtaiseen varallisuuteen vaikuttaneita tekijöitä sekä heidän omaisuutensa arvo kuolinhetkellä.

Tarkastelen palvelualoja sukupuolinäkökulmasta, sillä tutkin nimenomaan miesten suorittamaa palvelualan työtä ja pohdin myös eri töiden sukupuolittuneisuuteen vaikuttaneita tekijöitä.

Matti Peltosen mukaan jako naisten ja miesten töiden välillä on ollut vahva, ja sitä on osin myös ylläpidetty, mutta tätä jakoa ei voida kuitenkaan pitää muuttumattomana. Peltosen mukaan jako fyysisen työhön tai kotityöhön ei ole aina riittävä selittämään sukupuolittuneita työtehtäviä. Työnjakoon vaikutti hänen mukaansa myös tehtiinkö työ yksin vai yhdessä, ja etenkin maaseudulla oli vaikeaa eritellä työtehtäviä pelkästään työn fyysisyyden perusteella.³ Erilaiset ajatukset töiden soveliaisuudesta ovat vaikuttaneet eri ammattien ja alojen sukupuolittumiseen.⁴ Sukupuolen lisäksi nostan tapaustutkimuksissa esille intersektionaalisen näkökulman eli otan tutkimuksessa huomioon myös kohdehenkilöiden iän, siviilisäädyn sekä perhesuhteet. Tapaustutkimuksissa tarkastelemani ammatit ovat renki, miespalvelija ja vahvistestari. Teksti pohjautuu työn alla olevaan väitöskirjaani, jossa tarkastelen miespalvelijoita ja miesten palvelualoja Helsingissä vuosina 1880–1930. Tässä tekstissä analysoin, miten voimme tutkia yksittäisten henkilöiden työuran vaiheita eri lähdeaineistojen avulla sekä heidän elämänsä aikana kerryttämää varallisuutta.

Aikaisempi tutkimus, käsitteiden määrittely ja tutkimuksen metodologia

Kaikki tapaustutkimuksissa tarkasteltavat kohdehenkilöt asuivat ja työskentelivät Helsingin eri kaupunginosien kortteleissa vuosina 1885–1925. Helsingissä tapahtui tutkimuksen ajallisen rajauksen aikana suuria muutoksia. Teollistuminen oli käynnistynyt 1800-luvun loppupuolella, minkä seurauksena Helsinki kasvoi ja kaupungistui nopeaa vauhtia.⁵ Kaupungin lisääntyneet työmahdollisuudet houkuttelivat työvoimaa. Jouko Jaakkolan mukaan kaupungissa muodostui uusia työpaikkoja eri aloille, ja saatavilla oli etenkin palvelualan työtä. Myös miehet työllistyivät näihin tehtäviin.⁶ Työväkeä muutti kaupunkiin etenkin maaseudulta.⁷ Aikaisemmassa tutkimuksessa on huomioitu, että kaupunkimiljöössä syntyneet palvelualojen työt ovat olleet taloudellisilta ansioiltaan varsin vaihteleva ryhmä.⁸ Panu Pulman mukaan uusien

ammattien syntymisen taustalla on huomioitava myös yhteiskunnallisia muutoksia, kuten elinkeinovapauden voimaantulo vuonna 1879, jolloin niin ammatinharjoittaminen kuin yrittäjänä toimiminen vapautuivat. Muutokset edistivät myös uusien työmahdollisuuksien syntymistä.⁹

Palkkaus sekä työolot olivat keskeisiä puheenaiheita sanomalehdissä, mutta monen ammattiryhmän kohdalla tarkat palkkatiedot ovat vähäisiä tai hajanaisia. Katariina Vattulan toimittamassa teoksessa *Suomen taloushistoria 3* mainitaan, että maataloustyöväen palkkoja on julkaistu jo 1870-luvulta lähtien. Lisäksi 1900-luvun alusta alkaen on julkaistu myös kaupungin työntekijöiden sekä teollisuustyöntekijöiden palkkoja *Helsingin tilastollisessa vuosikirjassa*. Tulot Suomessa 1850–1913 -tutkimusryhmän julkaisu vuonna 1983 vuorostaan tarkastelee eri ammattiryhmien tulotason kehitystä Suomessa.¹⁰ Syvennyn tekstissä nimenomaan henkilökohtaisen varallisuuden tarkasteluun sen sijaan, että tutkisin kokonaisten ammattiryhmien palkkauksen kehitystä.

Työtä on tutkittu paljon eri näkökulmista, ja monessa aikaisemmassa tutkimuksessa on noussut esille etenkin sukupuolinäkökulma. Tapaustutkimuksien kannalta on olennaista tuoda esille sukupuolen ja työn merkitystä korostavaa aikaisempaa tutkimusta. On tärkeää tarkastella myös tutkimuksessa esiintyvien ammattien eli miespalvelijoiden, renkien, ajureiden¹¹ sekä vahtimestarien työtä käsittelevää aikaisempaa tutkimusta. Lucy Delap on tutkinut palvelusväen historiaa Iso-Britanniassa sukupuolinäkökulmaa hyödyntäen. Delap on kirjoittanut myös miespalvelijoista ja heidän asemastaan.¹² Palvelijan ammattia on tutkittu erityisesti naisnäkökulmasta. Naispalvelijoita tarkastellaan esimerkiksi Marjatta Rahikaisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittamassa teoksessa *Työtelias ja uskollinen*. Teoksessa esiintyy myös miespalvelijoita mutta he eivät ole tutkimuksen keskiössä.¹³ Tämän lisäksi on julkaistu paljon tutkimusta eri ammattialoista ja niiden työntekijöistä. Esimerkiksi Maritta Pohls on tutkinut laajasti ravintola-alan vaiheita sekä alan työntekijöitä ja Tapio Bergholm vuorostaan kuljetusalaa.¹⁴

Tekstissä käytettyjen keskeisten käsitteiden määrittäminen on eri ammattien hahmottamisen kannalta tärkeää. Aikaisemmin käytetyt määritelmät eri palvelualan töistä ovat olleet hyvin monitulkintaisia. Aikalaisten käyttämät termit ja nykyhetken käsitykset niistä eivät aina ole yhdenmukaisia. Käyttäessäni ammattinimikettä ”miespalvelija” tarkoitan sillä tässä tutkimuksessa kodin piirin palvelijoina työskenteleviä henkilöitä. Kuitenkin termi ”miespalvelija” on voinut tarkoittaa tutkimukseni aikarajauksen sisällä muussakin ammatissa toiminutta henkilöä. Palvelijan työn sukupuolittuneisuutta on pohdittu paljon aikaisemmassa tutkimuksessa. Teoksessa *Domestic Service and the Formation of European Identity* tuodaan esille erilaisia näkökulmia palvelijan työn historiaan ja sen muotoutumiseen. Julkaisussa käytetään useammassa artikkelissa sukupuolittunutta termiä palvelijasta.¹⁵ Oikeushistorioitsija Anu Pykkäsen mukaan maaseudulla käytettiin palvelusväestä sukupuolittuneita termejä ”piika” ja ”renki”.¹⁶ Marjaliisa Hentilä on määritellyt tutkimuksessaan *Keikkavaaka ja kousikka* kaupan alan töiden ammattinimikkeitä. Hentilän mukaan kauppiaan palveluksessa toimivia apumiehiä kutsuttiin miespalvelijoiksi. Heidän työnkuvaansa kuuluivat hevosiin ja varastotyöhön liittyvät tehtävät.¹⁷

Aikalaislähteistä löytyy myös esimerkkejä käsitteen käytöstä. Lehtikirjoituksessa ”Palvelijain asema maaseudulla” kirjoittaja käytti maaseudun palvelijasta termejä miespalvelija, renki ja palvelija mutta tarkoitti kuitenkin yhdenlaista ammattia eli maaseudulla monenlaista ulkotyötä tekevää palvelijaa.¹⁸ *Työmies*-lehdessä nimetön kirjoittaja pohti vuonna 1915 julkaistussa kirjoituksessa juomarahen suuruutta Helsingissä ja kutsui hotellin palveluskuntaa termillä miespalvelijat.¹⁹ Marjatta Rahikainen nimittää artikkelissaan Helsingissä henkilöllisten palvelijoiden joukkoon luettuja työntekijöitä miespalvelijoiksi.²⁰ Lucy Delap taas määrittelee palvelijan ammatissa toimineiden miesten työt sisällä ja ulkona tehtävään kodin piirin palvelukseen.²¹ Termin ”miespalvelija” monimerkityksellisyys korostuu aikaisemmassa tutkimuksessa sekä aikalaislähteissä. Tässä tutkimuksessa tarkoitan miespalvelijalla²² kodin piirissä sisätöitä suorittavaa työnte-

kijää, joten hyödynnän Delapin tutkimuksessa käytettyä jakoa miesten eri työtehtävien välillä.

Rengit ovat myös yksi tarkasteleman ammattiryhmä, mutta itse käsittelen niitä erillisenä ryhmänä miespalvelijoista. Tämän jaon perustan tällä hetkellä läpikäymiini sanomalehtien työha-kuilmoituksiin, jossa miespalvelija näyttäytyy useammin sisä-työtä tekevänä ja renki ulkotyötä tekevänä henkilönä.²³ Artikkelin tapaustutkimuksissa käsittelen myös vahtimestarin työtä. Vahtimestarin ammatin yksi erityispiirteistä oli, että siinä työskenneltiin hyvin erilaisissa ympäristöissä.²⁴ Pohlsin mukaan vahtimestareita työskenteli myös hotelleissa ja ravintoloissa.²⁵

Nimitän tässä tutkimuksessa pääosin miesten kodin ulkopuo-
lella tekemää työtä termillä ”palvelualat”. Käsite on hyvin nyky-
aikainen, mutta hyödynnän sitä, sillä tarkoituksenani on tutkia
työtä, joka on tuottanut yhteiskunnassa jonkinlaista ”palvelua”.
Tieteen termipankki määrittelee sanan palvelu seuraavasti: ”orga-
nisoidun toiminnan tuloksena syntyvä aineeton hyödyke tarpei-
den tyydyttämiseksi.”²⁶ Palvelualan töitä tehneiden henkilöiden
tuottama ”aineeton hyödyke” on nykyajan näkökulmasta vai-
keasti määriteltävä, sillä tehtyyn työhön on liittynyt myös paljon
ajallisia ja paikallisia sopimuksia, käsityksiä ja tapoja, jotka ovat
vaikuttaneet varmasti työn sisältöön.²⁷ Voisi kuitenkin väittää,
että moni aloista, joita nimitän tässä tutkimuksessa käsitteellä
”palveluala”, ovat tuottaneet juuri ”aineettomia hyödykkeitä”.
Työn onnistunutta suorittamista on aikaisemminkin voitu edis-
tää ”organisoidulla toiminnalla”, joka on tarkoittanut sopimuksia,
ehtoja ja palkkausta, jotka ovat mahdollistaneet kyseisen työn
suorittamisen. *Suomalaisen työn historiaa* -teoksen toimittanut
Raimo Parikka toteaa esipuheessaan, että jo sana ”työ” voidaan
ymmärtää monilla eri tavoilla, mutta tärkeintä on tiedostaa sen
muuttuminen ajassa.²⁸ Aikaisemman tutkimuksen perusteella on
osoitettavissa joitakin palvelutyöhön sopivia piirteitä, kuten työn
epävarmuus, epäsäännöllisyys ja vaikeasti määriteltävät työteh-
tävät.²⁹ Emme voi suoraan verrata menneisyyden ja nykyisyyden
käsityksiä eri ammasteista, mutta niiden rinnastaminen toisiinsa
voi auttaa hahmottamaan niiden välisiä samankaltaisuuksia.

Tapaustutkimuksissa keskiössä ovat miehet palvelua tuottavassa työssä. Kohdehenkilöiden tekemä työ oli vaihtelevaa, ja se saattoi olla luonteeltaan usein hyvin itsenäistä, tai sitä tehtiin työyhteisöissä.³⁰ Tehtävä työ oli usein jonkinlaista palvelua, mutta varsinaiset työtehtävät olivat vaikeasti määriteltäviä.³¹

Tutkin kohdehenkilöitä tapaustutkimuksien avulla. Tapaustutkimukselle on tyypillistä rajatun ilmiön tutkiminen, eli tässä tapauksessa olen valinnut tarkasteltavaksi tietyt miesten palvelualan työt ja analysoin niitä tässä artikkelissa hyödyntämällä monipuolista lähdeaineistoa.³² Tapaustutkimuksien kohdehenkilöiden valintaperiaatteet määräytyivät pitkälti Uudenmaan läänin henkikirjoista kerätyn aineiston perusteella. Avaan tätä valintaprosessia tarkemmin seuraavassa osiossa.

Palvelualoilla työskentelevät miehet henkikirja-aineistossa

Olen valinnut tässä artikkelissa käsiteltävät esimerkkihenkilöt väitöskirjaani varten keräämästäni aineistosta eli Uudenmaan läänin henkikirjojen eri korttelien asukkaista vuosina 1880–1930. Aineisto on kerätty henkikirjoista viiden vuoden välein. Tapaustutkimuksissa tarkasteltavien henkilöiden valintaperusteena on ollut seuraavat kriteerit: kohdehenkilöt ovat työskennelleet Helsingissä vuosina 1885–1925 ja tehneet palvelualaksi luokiteltavaa työtä.

Henkikirja-aineisto on viranomaisaineistoa, jonka keruun pääasiallinen syy on ollut selvittää siihen kirjattujen henkilöiden kyky maksaa henkiveroa.³³ Tarkasteltavista kohdehenkilöistä on mahdollista selvittää henkikirjojen perusteella perustietoja, kuten asuinpaikka, perhesuhteet, sukupuoli, siviilisääty sekä ammattinimike. Henkikirjojen perusteella ei kuitenkaan saada tarkempia tietoja esimerkiksi henkilöiden varallisuuden tasosta. Työsuhteista ei voida myöskään muodostaa selkeää kuvaa pelkästään henkikirja-aineiston perusteella, sillä niihin on kirjattu kotitalouksien tiedot.³⁴

Henkikirja-aineiston perusteella voi päätellä, mikäli työntekijä on kuulunut osaksi työnantajansa taloutta, kuten esimerkiksi palveluskunta, oppipojat tai apulaiset usein kuuluivat.³⁵ Joissain tapauksissa ei ole varmaa pelkän henkikirja-aineiston perusteella, missä ja kenelle henkilöt ovat työskennelleet. Monen henkilön kohdalla on ollut mahdollista selvittää vain henkikirjoitushetkellä käytetty ammattinimike eikä sen tarkemmin työnantajaa, työtehtäviä tai palkkausta.³⁶

Kaupunginosasta I tutkin korttelia 31 Sarvikuono.³⁷ Tapaustutkimuksessa tarkastelin Sarvikuonon korttelissa asunutta ja työskennellyttä renkiä nimeltään Matts Wägar, jonka elämän ja työuran vaiheita tutkin pääasiassa viranomaisaineiston perusteella. Ensin renkinä ja myöhemmin ajomiehenä työskennellyt Wägar toimi koko tarkastelujakson ajan kauppahuone Stockmannin palveluksessa.³⁸

Kaupunginosasta VI tarkastelin korttelia 114 Riekkö. Riekkön korttelissa Asunto Osakeyhtiö Telakan omistamassa asuinrakennuksessa asui Kalle Johannes Lyytinen.³⁹ Lyytisen ammattinimike oli ”ajuripalvelija”. Bergholmin mukaan ajuripalvelijat olivat ajurien palveluksessa.⁴⁰

Kaupunginosasta VII tutkin neljää eri korttelia: 100a Ankerias, 100b Vimpa, 107 Silakka sekä 136 Mustekala. Korttelin ammattinharjoittajien joukosta tarkastelin kahta miespalvelijaa sekä kolmea vahtimestarina toiminutta henkilöä. Lakeija Ivan Vasiljevitsch Masloff asui osana senaattori Mihail Borovitinovin taloutta Ankeriaan korttelissa.⁴¹ Silakan korttelissa asui vuorostaan entinen miespalvelija Josef Rosvall. Rosvall asui rakennusmestari Henrik Henrikssonin omistamassa kiinteistössä vuokralaisena.⁴²

Vimpan korttelissa hovineuvos Lars Krogiuksen (vanhempi) omistamassa kiinteistössä asui vuokralaisena vahtimestarina toiminut Karl Forsman.⁴³ Samassa korttelissa majaili myös Suomen lähetysseuran palveluksessa vahtimestarina työskennellyt Johannes Saastamoinen perheineen. Kaija Ollilan ja Kirsti Topparin mukaan lähetysseura perustettiin jo vuonna 1859, ja toiminnan laajentuessa seuran käyttöön hankittiin samasta korttelista myös useampia rakennuksia.⁴⁴ Vahtimestari Saastamoinen asui kortte-

Kuvassa on merkittynä kaupunginosat, joista tapaustutkimuksien kohdehenkilöt on valittu. On huomioitava, että seurattavan ajanjakson aikana suurin osa heistä muutti useamman kerran. Henkilöt valittiin kaupunginosista I, VI ja VII. Kuva: Helsingin kartta 1894, F. Liewendal Lith. Tryckeri, XIV-59 a. Helsingin kaupunginmuseo, Juho Nurmi.

lissa vuosina 1895–1911. Ensin hän asui vuonna 1895 Varakon-suli Lars Krogiuksen (nuorempi) vuokralaisena. Vuosina 1905–1911 hän asui perheineen Suomen lähetysseuran omistamassa kiinteistössä.⁴⁵ Mustekalan korttelissa asui ensin talonmiehenä ja sitten vahtimestarina toiminut Maxim Kabailoff perheineen vuosina 1890–1895. Kabailoff asui Katolisen seurakunnan Pyhän

Henrikin kirkon yhteydessä.⁴⁶ Tarkastelen tässä artikkelissa esitelyjen henkilöiden työuran vaiheita tarkemmin tapaustutkimuksien avulla.

Perukirja-aineiston käyttö tapaustutkimuksien lähdemateriaalina

Tapaustutkimuksien avulla tarkasteltavien ammatinharjoittajien valintaperusteisiin vaikutti myös, että heidän omaisuudestaan oli laadittu perunkirjoitus. Perunkirjoitusten käyttäminen lähdemateriaalina oli tärkeää, sillä niiden avulla voitiin parhaiten vastata kohdehenkilöiden varallisuutta koskeviin kysymyksiin. Läheskään kaikista tätä tutkimusta varten alun perin valituista henkilöistä ei ollut laadittu perunkirjoitusta heidän kuolemansa jälkeen. Valitsin tutkittavaksi yhteensä seitsemän eri ammatinharjoittajaa, joista kuudelta löytyi perunkirjoitus.⁴⁷

Tapaustutkimuksia varten tarkastelin Helsingin raastuvanoikeuden arkistoon kuuluvia perunkirjoituksia. Petteri Impolan mukaan perukirjat ovat vainajan omaisuudesta laadittava luettelo, jonka perusteella voidaan määrittää henkilön varallisuus kuolinhetkellä. Kuolinpesän arvosta vähennetään pakolliset kulut, kuten esimerkiksi köyhäinkassaan maksettava osuus sekä muita kuolinpesän velkoja. Perunkirjoitus tuli toimittaa viimeistään kolmen kuukauden sisällä kuolemasta, mutta kaikista henkilöistä ei kuitenkaan toimitettu sellaista lainkaan. Perunkirjoitus saattoi myös viivästyä erinäisistä syistä. Aineiston avulla on mahdollista saada tietoa henkilön varallisuudesta ja elintasosta, mutta Impolan mukaan perukirjoissa saattoi olla myös epätarkkuuksia varallisuuden arvioinnin suhteen.⁴⁸ Tarkastelin perukirjoja vuosilta 1896, 1901, 1910, 1911, 1915 ja 1924. Tutkimuksen aikarajauksen sisällä käytetty rahayksikkö on ollut uusi markka, mikä on tärkeää huomioda aineistoa analysoitaessa.⁴⁹ Tässä artikkelissa ei kuitenkaan analysoida pelkästään rahallista varallisuutta vaan myös henkilöiden omistamaa materiaalista omaisuutta.

Tapaustutkimusten näkökulmasta perukirjat ovat rikas lähdeaineisto, jonka perusteella edesmenneiden henkilöiden elämästä voi saada yksityiskohtaisemman kuvan. Niiden avulla voi jopa täydentää muiden lähteiden perusteella epäselviksi jääneitä tietoja. Tutkimieni perunkirjoitusten tarkkuus, selkeys ja yksityiskohtaisuus vaihtelivat tutkittavan henkilön mukaan. Osa perunkirjoituksista oli laadittu hyvin niukasti, kun taas toisten henkilöiden kohdalla oli tehty esimerkiksi sukuselvityksiä. Perustiedot, kuten kohdehenkilöiden perhesuhteet ja siviilisääty löytyivät usein perukirjoja tutkittaessa, sillä niihin merkittiin aina tieto perillisistä ja heidän henkilöllisyydestään sekä sukulaisuussuhteista. Syntymäpäivää ei ollut merkitty kuin kahteen tarkastelemistani perunkirjoituksista. Syntymäpaikkakuntaa ei mainittu yhdesäkään tutkimassani perunkirjoituksessa. Syntymäpäivän sekä syntymäpaikkakunnan merkitseminen mahdollistaisi tapaustutkimusten kohdehenkilöiden aikaisempien elämänvaiheiden tutkimisen tarkemmin. Henkikirja-aineistossa mainitaan usein pelkästään syntymävuosi eikä lainkaan muita tietoja henkilön aikaisemmista asuinpaikoista. Helsingin kaupunginarkiston säilyttämä Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri vuorostaan sisältää tietoja henkilöiden syntymäpaikkakunnasta, senhetkisestä asuinpaikasta ja myös tiedon siitä, mikäli he olivat muuttaneet Helsingistä pois. Aineistoa on koottu vasta vuodesta 1907 alkaen, minkä vuoksi kaikkia tässä artikkelissa tarkasteltuja kohdehenkilöitä ei löydy osoiterekisteristä. Aineistoon ei ole myöskään kirjattu henkilöiden toimintaa ennen vuotta 1907.⁵⁰

Rengistä ajomieheksi

Matts Wägar (1857–1901) asui ja työskenteli kauppaneuvos Stockmannin omistamassa kiinteistössä Sarvikuonon korttelissa. Aluksi renkinä ja sittemmin ajomiehenä toiminut Wägar oli Stockmannin palveluksessa vuoteen 1901 saakka. Hän oli siviilisäädyltään naimaton.⁵¹ Wägar asui Stockmannin taloudessa vuonna 1885, ja tällöin hänen ammattinimikkeensä oli renki.

Wägar oli tuolloin 28-vuotias. Vuodesta 1895 eteenpäin hänen ammattinimikkeensä vaihtui henkikirjoissa ajomieheksi. Henkikirjojen perusteella Stockmannin palvelukseen palkattiin vuonna 1895 muita henkilöitä tekemään rengin työtä, eli tällöin 38-vuotias Wägar siirtyi todennäköisesti sen vuoksi uusiin tehtäviin.⁵²

Wägar esiintyi niukasti sanomalehtiaineistossa. Vuonna 1883 *Morgonbladet* -lehdessä julkaistiin lehtikirjoitus, jossa kerrottiin, miten renkinä työskennellyt Wägar oli joutunut väkivallan kohteeksi, kun tuntematon mies oli kohdistanut häneen väkivaltaa ilman ilmeistä syytä. Sen seurauksena hän oli saanut oikeaan poskeensa viiden tuuman mittaisen haavan.⁵³ Vuonna 1899 *Hufvudstadsbladetissa* kirjoitettiin kauppahuone Stockmannin järjestämästä tilaisuudesta työntekijöilleen. Joulukuussa järjestetyssä juhlassa muistettiin ja palkittiin Stockmannin palveluksessa pitkään olleita työntekijöitä. Ajomiehenä työskennellyt Wägar oli yksi monista tilaisuudessa palkituista työntekijöistä. Lehden mukaan Wägar oli työskennellyt Stockmannille 24 vuoden ajan. Hän sai pitkän palvelusaikansa kunniaksi lahjaksi hopeakellon, jossa oli ketju.⁵⁴ Seuraavan kerran Wägar mainittiin sanomalehdessä, kun hänen kuolinilmoituksensa julkaistiin toukokuussa vuonna 1901 *Päivälehdessä* ja *Työmies*-lehdessä. Hän oli kuollessaan 43-vuotias. Ammattinimikkeeksi oli merkitty molemmissa julkaisuissa ”renki”. Tieto poikkeaa henkikirjoissa ilmoitetuista tiedoista, joissa Wägarin tittelin ilmoitettiin olevan ajomies.⁵⁵

Wägarin omaisuudesta laadittiin hänen kuolemansa jälkeen perunkirjoitus. Perunkirjoituksen avulla Wägarin perhesuhteista oli mahdollista saada lisää tietoa. Ammattinimikkeeksi oli ilmoitettu henkikirjojen tapaan ajomies sanomalehdissä esiintyneen rengin sijaan. Kuolinpesän perillisiksi nimettiin Wägarin sisarukset: veli Wägar, joka toimi työnjohtajana Jyväskylässä sekä siskot Elisabeth Johansson, Maria Wägar ja Sofia Johansson. Elisabeth oli ajomiehen leski, Maria vuorostaan oli naimisissa pirttikyläläisen talonpojan kanssa, ja Sofia Johansson oli työmiehen vaimo.⁵⁶ Wägarin omaisuus oli kuolinhetkellä hyvin vaatimaton. Hän ei omistanut käyttöesineitä, astioita, arvoesineitä eikä esimerkiksi omaa hevosta tai ajokalustoa. Wägarin kuolinpesään kuului 300

markkaa käteistä rahaa sekä 160 markan arvosta vaatteita. 50 markan arvoinen puku oli hänen vaatekappaleistaan arvokkain. Hänen ammatistaan päätellen kyseessä oli mitä luultavimmin Wägarin ajomiehen univormu. Kalliimpien vaatteiden joukkoon kuuluivat myös 25 markan arvoinen talvitakki ja 20 markan arvoinen kesätakki. Wägarin kuolinpesästä vähennettiin pakolliset maksut, kuten esimerkiksi hautauskulut ja maksu julkaistusta kuolinilmoituksesta. Kuolinpesästä vähennettävien pakollisten kulujen jälkeen omaisuuden arvo oli edelleen 336,64 markkaa. Hänellä ei ollut lainkaan velkoja.⁵⁷

Aineistoni perusteella Wägar teki pitkän uran Stockmannin palveluksessa.⁵⁸ Pitkään palvelusaikaan on saattanut vaikuttaa monia tekijöitä, kuten esimerkiksi hyvät työolosuhteet tai sitten työnantajan vakavaraisuus. Tämänhetkisen aineiston perusteella on haastavaa sanoa syitä Wägarin pitkälle työuralle saman työnantajan palveluksessa. Hän ei kerryttänyt työurallaan juurikaan omaisuutta, eikä Wägar omistanut ollenkaan käyttöesineitä tai astioita. Hän on saanut kuitenkin työstään ainakin riittävän korvauksen, sillä tärkeimmät elämisen kulut on saatu katettua. Tästä kertoo myös, että Wägar ei ollut velkaantunut eikä varaton kuollessaan.

Ajuripalvelijan mutkikas tie ajuriksi

Kalle Johannes Lyytinen (1881–1915) oli kotoisin Korpilahdelta. Ennen muuttoaan Helsinkiin hän oli asunut Raumalla.⁵⁹ Vuonna 1910 silloin 29-vuotias Lyytinen työskenteli ajuripalvelijana Riekon korttelissa.⁶⁰ Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin mukaan Lyytinen asui ajuri Erik Wirtasen taloudessa, mutta Wirtasen nimeä ei löytynyt vuonna 1910 Riekon korttelin henkikirjoista. Lyytinen muutti jo samana vuonna pois Riekon korttelista osoitteeseen Vaasankatu 7, jossa hän asui aina vuoteen 1915 saakka. Vuosina 1911–1912 Lyytinen toimi henkikirjojen mukaan talonmiehenä. Vuonna 1913 hän työskenteli renkinä ja asui henkikirjojen mukaan vuokra-ajuri Kajanderin taloudessa.

Saman vuoden kesällä *Dagens Tidning* ja *Helsingin Sanomat* julkaisivat 32-vuotiaan Lyytisen ja Aina Pohjanleimun vihki-ilmoituksen.⁶¹ Vuodesta 1914 alkaen Lyytisen ammatiksi oli merkitty vuokra-ajuri, ja Lyytiset omistivat myös kaksi hevosta. Seuraavana vuonna hevosten määräksi ilmoitettiin enää yksi, mutta nyt Lyytisten talouteen kuului yksi lapsi.⁶² Loppuvuodesta 1915 *Uusi Suometar* -lehdessä julkaistiin 34-vuotiaan ajuri Lyytisen kuolinilmoitus vain pari vuotta sen jälkeen, kun hän oli avioitunut. Lyytinen ehti toimia ajurin ammatissa vain kaksi vuotta.⁶³

Lyytisen kuoleman jälkeen hänen omaisuudestaan laadittiin perunkirjoitus. Omaisuuden perivät Aina-puoliso ja lapsi. Lyytisen omaisuus koostui pääasiassa käyttötavaroista sekä muutamista arvoesineistä. Lyytisellä oli esimerkiksi 10 markan arvoisen kultasormus sekä hopeinen kello, jonka arvoksi ilmoitettiin yhdeksän markkaa. Perunkirjoituksen mukaan Lyytinen omisti kuolinhetkellään kaksi hevosta, joiden yhteenlaskettu arvo oli 350 markkaa. Lisäksi hän omisti ajokalustoa 415 markan edestä. Hänen pesänsä menoista ilmoitettiin vähennettäväksi ”palkollisen palkka 200 markkaa”. Perunkirjoituksessa ei eritellä tarkemmin, oliko Lyytisen palveluksessa esimerkiksi renki vai oliko kyseessä perheelle työskentelevä naispuolinen palvelija. Henkikirjojen mukaan Lyytisten silloisessa kotiosoitteessa ei ainakaan asunut palkollista.⁶⁴ Ennen kuolemaansa Lyytinen oli muuttanut osoitteeseen Vaasankatu 20, mutta häntä ei löytynyt henkikirjoitettujen asukkaiden joukosta vuoden 1915 henkikirjoista.⁶⁵ Lyytisen kuolinpesään kirjattiin palkollisen palkan ja hautajaiskulujen lisäksi useita velkoja maksettavaksi eri yksityishenkilöille. Velkojen määrät vaihtelivat 10–250 markan välillä. Kuolinpesästä tuli maksaa vielä korvausta perunkirjoituksen toimitusmiehille. Kuolinpesään merkittyjen velkojen syistä ei kerrottu perunkirjoituksessa sen enempää. Kuolinpesän omaisuuden arvo oli kokonaisuudessaan 897 markkaa. Lyytisen kuolinpesän velat olivat kuitenkin yhteensä 1029,50 markkaa, joka oli 132,50 markkaa enemmän kuin hänen omaisuutensa yhteenlaskettu arvo.⁶⁶

Entisen miespalvelijan elämää Helsingissä

Miespalvelija Josef Rosvall (1836–1910) oli henkikirjoitettuna Silakan korttelissa vuonna 1885 rakennusmestari Henrik Henrikssonin omistamassa kiinteistössä. Vuosina 1887–1890 Rosvall asui henkikirjojen mukaan Tehtaanpuiston korttelissa.⁶⁷ Rosvallin elämästä on löydettävissä hyvin niukasti tietoa, mutta hän esiintyy jonkin verran viranomaisaineistojen lisäksi sanomalehtiaineistossa, jonka perusteella voimme saada edes pieniä välähdyksiä hänen vaiheistaan. Rosvall julkaisi lehti-ilmoituksen *Hufvudstadsbladet*-lehdessä vuonna 1884, jossa hän ilmoitti vapautuvasta ja vuokrattavasta kahden huoneen asunnosta Tehtaanpuistossa. Henkikirjojen mukaan Rosvall kuitenkin asui itse kyseisissä asuintalossa. On epäselvää etsikö hän henkilöä jakamaan vuokrattavan asunnon kanssaan, sillä Rosvallin ilmoitus oli hyvin niukkasanaisesti kirjoitettu. Rosvallin titteli oli merkitty henkikirjoissa muotoon ”miespalvelija” tai ”entinen miespalvelija” vuosina 1885–1890. Hän ei asunut tänä aikana osana kenenkään toisen taloutta. Rosvallin syntymävuotta koskevissa merkinnöissä on jonkin verran epä johdonmukaisuuksia. Esimerkiksi vuosina 1885–1890 hänen syntymävuodekseen on merkitty henkikirjoissa 1835.⁶⁸ On vaikea sanoa tarkalleen, miten Rosvall tienasi elantonsa. Sanomalehtiaineistosta kuitenkin selvisi, että Rosvall mainosti vuonna 1884 *Hufvudstadsbladetissa* julkaistussa lehti-ilmoituksessa tarjoavansa vaatteiden pesupalvelua nopeasti ja edullisesti.⁶⁹ *Hufvudstadsbladetissa* julkaistiin vuonna 1894 lehti-ilmoitus nimellä ”J.Rosvall”, jossa mainostettiin hanskojen pesuja korjauspalvelua. Yhteydenotot toivottiin putiikkiin, joka sijaitsi osoitteessa Katariinankatu 3. Rosvall asui vuonna 1895 Elefantin korttelissa Katariinankadulla sijaitsevassa kiinteistössä. Hänen ammattinimikkeekseen oli merkitty nyt ”kauppias”.⁷⁰ Vuonna 1894 *Helsingfors Aftonblad*in mukaan Rosvallille oli myönnetty lupa mallasjuomien myyntiin.⁷¹ Helsingin osoitekalenteriin oli merkitty vuonna 1895 ”J. Rosvall” -niminen henkilö, joka sai elinkeinonsa olutkaupasta.⁷² Rosvall on siis mitä ilmeisemmin tienannut elantonsa tilapäisillä töillä sekä kauppiaan ammatissa.

Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin mukaan Rosvall asui 1900-luvulla useassa eri osoitteessa. Rosvallin ammattinimike oli henkikirjoissa vuosina 1904–1907 ”miespalvelija” tai ”entinen palvelija”.⁷³ Myöhemmin hänen ammateikseen oli merkitty osoiterekisterissä sekä henkikirjoissa ”kauppias” ja ”papyrus myyjä”. Rosvallin syntymävuosi oli merkitty vuosina 1904–1910 usealla eri tavalla. Vuonna 1904 syntymävuodeksi oli merkitty 1836, ja vuosina 1905–1910 hänen syntymävuotensa oli joko 1824 tai 1829. Osoiterekisteri vahvistaa kuitenkin hänen syntymävuotensa olleen 1836.⁷⁴ Josef Rosvallin nimi esiintyy vaihtelevasti myös Helsingin osoite- ja ammattikalentereissa. Vuonna 1908 Rosvall oli merkitty ammattikalenteriin tittelillä ”entinen kauppias”. Seuraavana vuonna hänen nimensä löytyi osoite- ja ammattikalenterista kaksi kertaa. Hänet oli merkitty entiseksi kauppiaaksi ja paperin myyjäksi.⁷⁵ Rosvall ehti harjoittaa useampaa eri ammattia tarkasteltavana ajanjaksona.

Rosvall menehtyi maaliskuussa 1910. Hänen poismenostaan julkaistiin kuolinilmoitus *Helsingin Sanomissa*. Kuolinilmoituksessa Rosvallille ei ollut merkitty lainkaan titteliä. *Hufvudstadsbladetissa* Rosvallista julkaistiin pidempi kuolinilmoitus, jossa hänen todettiin olleen ”rakastettu” ja ”kaivattu”.⁷⁶ Miespalvelija Rosvallin omaisuudesta laadittiin myös perunkirjoitus. Hän oli kuollessaan 74-vuotias ja siviilisäädyltään naimaton. Hänen ainoa elossa oleva sukulaisensa oli perunkirjoituksen mukaan sisko, parturinleski Maria. Rosvall oli myös nimennyt perijäkseen opiskelija Ester Forseliuksen. Forselius vastasi myös Rosvallin omaisuusluettelon laatimisesta. Rosvallin omaisuus koostui enimmäkseen huonekaluista, astioista, vaatteista ja käyttötavaroista. Hänellä oli kuitenkin omistuksessaan myös joitakin arvoesineitä, kuten viiden markan arvoinen kravattineula sekä 10 markan arvoinen hopeakello. Omaisuuden joukkoon kuului myös useampi lamppu, kahdeksan messinkistä kynttilänjalkaa, kolme taulua, keinutuoli, neljä pöytää, neljä tuolia, kaksi sänkyä, mattoja, verhoja, tynnyjä ja peitto. Kuolinpesässä oli tavaran lisäksi käteistä rahaa 119,15 markkaa. Rosvallin omaisuuden yhteenlaskettu arvo oli 315,15 markkaa. Rosvallilla oli käyttöesineiden

lisäksi useampia koriste-esineitä, jotka kertoivat edesmenneen miespalvelijan kuluttaneen varojaan käyttötavaroiden lisäksi myös koriste- ja taide-esineisiin. Hän omisti myös yhteensä 40 markan edestä pitovaatteita sekä pellavavaatteita.⁷⁷

Rosvallin omaisuudesta vähennettiin velat sekä pakolliset kulut, kuten köyhäinkassaan suoritettava maksu, hautajaiskulut, lääkärikulut sekä perunkirjoitusta varten laadittu 45 markan arvoinen sukuselvitys. Sukuselvitys laadittiin, koska Rosvallin perunkirjoituksen ensimmäisessä versiossa ei tiedetty hänen siskonsa asuinpaikkaa. Seuraavaa versiota varten siskon asuinpaikka oli selvitetty. Kuolinpesään merkittyjen velkojen avulla oli mahdollista selvittää myös Rosvallin asumiskulujen suuruutta. On epäselvää, mikä hänen asumisjärjestelynsä oli kuoleman hetkellä, mutta Rosvallilla oli vuokria maksamatta perunkirjoituksen mukaan 25 markan edestä. Rosvallin kuolinpesän arvo oli vähennettävien kulujen jälkeen 90,17 markkaa. Summa ei ole suuri, mutta Rosvallin velat ja kulut eivät kuitenkaan ylittäneet hänen omaisuutensa arvoa, joten hänen perillisilleen jäi perintöä velkojen sijaan.⁷⁸

Senaattorin lakeijana

Ivan Masloff (1890-?) työskenteli senaattori Mihail Borovitinovin lakeijana vuosina 1912–1915.⁷⁹ Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin mukaan Masloff oli asunut Pietarissa ennen kuin hän muutti Helsinkiin vuonna 1911.⁸⁰ Masloff asui ja työskenteli Helsingissä aikana, jolloin miespalvelijan ammatti oli verrattain harvinainen. Miespalvelijoiden määrä kaupungissa oli vähäinen ja *Helsingin tilastollisen vuosikirjan* mukaan esimerkiksi vuonna 1920 vain 59 henkilöä toimi enää miespalvelijan ammatissa.⁸¹ Ammatin harvinaisuudesta kertoi myös eroavat käytännöt, joilla Masloffin ammatti kirjattiin henkikirjoihin. Masloff oli merkitty vuosina 1912–1914 henkikirjoissa yleisesti ”palkollisten” joukkoon, mutta vuonna 1915 hänen ammatinimikkeekseen oli ilmoitettu ”lakeija”. Lakeija oli hänen ammatinimikkeensä myös

Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterissä. Suomalaisessa lehdistössä 1900-luvulla käytettiin lakeija-ammattinimikkeen sijaan pääsääntöisesti samaa ammattia tarkoittavaa miespalvelija-termiä. Kuitenkin *Pietarin Viikko-Sanomissa* oli julkaistu vuonna 1882 lehti-ilmoitus, jossa etsittiin venäjän kieltä puhuvaa lakeijaa palvelukseen. Muutoin kuitenkin palvelijoiden työnhakuilmoituksissa etenkin suomenkielisessä lehdistössä käytettiin nimitystä ”miespalvelija”.⁸² Lakeija on ollut mahdollisesti ammattinimike, jota Masloff itse on käyttänyt. Osoiterekisterin mukaan Masloff saapui Pietarista Helsinkiin samana vuonna kuin senaattori Borovitinov, eli on mahdollista, että Masloff oli hänen palveluksessaan jo ennen Helsinkiin saapumista. Tästä ei kuitenkaan ole lähdeaineiston perusteella sen tarkempaa tietoa.⁸³

Osoiterekisterin tietojen mukaan Masloff oli värvätty sotapalvelukseen vuonna 1915, minkä jälkeen hän oli oleskellut Pietarissa. Masloff palasi Helsinkiin jo seuraavana vuonna, mutta hän ei ollut enää Uudenmaan läänin henkikirjojen mukaan osa Borovitinovin taloutta. Senaattorin palvelusväkeen kuului henkikirjojen mukaan ainoastaan yksi naispalvelija. Viimeinen muistiinpano Masloffista on merkitty osoiterekisteriin huhtikuussa vuonna 1916, jolloin hän oleskeli Haminassa. Masloffin vaiheista ei ole löytynyt enempää tietoa sen jälkeen, kun hän siirtyi Helsingistä Haminaan. Hänen palvelusaikanaan saamastaan palkasta ei ole tällä hetkellä tietoa eikä myöskään Borovitinovin myöhemmistä vaiheista. Sven-Erik Åströmin mukaan virkamiehet kuitenkin olivat korkeatuloisia henkilöitä omassa tuloluokassaan.⁸⁴ Borovitinovin palveluksessa oli Masloffin lisäksi myös naispalvelija, mikä kertoi myös senaattorin varakkuudesta. Voimme ainakin olettaa, että Masloff sai asuinpaikan lisäksi myös rahapalkkaa. Osmo Jussilan mukaan Borovitinov menetti virkansa ja lähti Helsingistä vuonna 1917. Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteriin on myös merkitty, että Borovitinov lähti Helsingistä Pietariin vuonna 1917. Viimeinen merkintä Masloffista osoiterekisterissä oli vuonna 1916 ja Borovitinovista vuorostaan vuonna 1917.⁸⁵

Vakaa vahtimestarin ammatti?

Vahtimestari Karl Forsman (1852–1895) perheineen asui hovineuvos Lars Krogiuksen (vanhempi)⁸⁶ omistamassa asuintalossa vuosina 1885–1895. Forsmanin perheeseen kuului puolison lisäksi neljä lasta, mutta vuodesta 1890 eteenpäin henkikirjojen mukaan heidän taloudessaan asui vain kaksi lasta. Forsmanin perhettä koskevissa tiedoissa oli henkikirjojen osalta jonkin verran epätarkkuuksia. Vuonna 1890 Forsmanien taloudessa asui myös leskirouva Maria. Hänet oli jo vuonna 1885 merkitty asukkaaksi Krogiuksen omistamaan kiinteistöön, mutta leskirouva ei tällöin vielä asunut Forsmanien luona. Vuonna 1887 merkittyjen tietojen mukaan Forsmanien perheeseen kuului kaksi lasta, ja heidän taloudessaan asui myös Fredrik Pettersson sekä leskirouva Maria, jonka titteliksi oli merkitty anoppi. Hän oli mitä luultavimmin Fredrikin anoppi, sillä kun Maria merkittiin myöhemmin osaksi Forsmanien taloutta, ei mahdollisesta sukulaisuudesta ollut enää mainintaa. Vuoden 1887 tiedot ovat Forsmanien osalta muutenkin virheellisiä, sillä esimerkiksi Karl Forsmanin ikä oli merkitty väärin. Sen vuoksi on mahdollista, että vuonna 1887 kirjatuiissa tiedoissa on muitakin epätarkkuuksia. Mariaa ei ole kirjattu enää Forsmanien talouteen vuosina 1888–1889. Vuodesta 1890 eteenpäin vahtimestari Forsmanin ilmoitettiin nostavan eläkettä. Syy eläkkeen nostamiseen ei selviä henkikirjojen perusteella. Mainintaa esimerkiksi mahdollisesta työkyvyttömyydestä ei löydy.⁸⁷ Vahtimestari Forsman menehtyi 43-vuotiaana lokakuun 1. päivänä vuonna 1895. Perunkirjoituksen laatijat totesivat, että Forsmanin kuolinpesän arvo ei riittänyt kattamaan hautajaiskuluja. Forsmanin perunkirjoitus toimi siis täten vain todistuksena, että perukirjaa oltiin laatimassa, mutta pesän omaisuutta ei laskettu tai eritelty sen vähyyden vuoksi. Forsmanin kuolemasta ei myöskään julkaistu sanomalehdessä kuolinilmoitusta, mikä saattoi johtua myös kuolinpesän vähävaraisuudesta. Vahtimestari Forsmanin perillisiä olivat puoliso sekä heidän kaksi lastansa. Hänen leskensä Vilhelmina asui samassa asunnossa miehensä kuoleman jälkeen vuodesta 1897 vuoteen 1915 saakka.⁸⁸

Vahtimestari Johannes Saastamoinen (1841–1911) oli kotoisin Viitasaarelta. Hänen vaiheensa ennen Helsinkiin muuttoa ovat kuitenkin toistaiseksi tuntemattomat. Saastamoinen työskenteli Helsingissä asuessaan Suomen lähetysseuran vahtimestarina 40 vuotta. Hän hoiti vahtimestarin toimensa ohessa muitakin seuran tehtäviä ja toimi muun muassa lähetysseuran talon isännöitsijänä.⁸⁹ Saastamoinen oli työssään arvostettu ja kiiteltu henkilö ja hänen kerrottiin suorittaneen työnsä ”joutuisaan, auliisti ja säännöllisesti”.⁹⁰ Heinäkuun 1. päivänä kuolleen Saastamoisen muistokirjoituksessa kirjoitettiin vahtimestarin työstä seuraavaa:

Vaikka Saastamoisen työ olikin vain vaatimatonta Markan-palvelusta, on sillä kuitenkin ollut lähetysajan menestymiseen maassamme paljon suurempi vaikutus kun syrjästä katsoen luulisi.⁹¹

Saastamoisen talouteen kuului henkikirjojen perusteella perheenjäsenten lisäksi myös naispuolinen palvelija.⁹² Johannes Saastamoisen kuoleman jälkeen hänen omaisuutensa peri vaimo Olga sekä heidän neljä lastansa, joista kolme oli täysi-ikäisiä. Perheen pojista yksi oli ylioppilas, ja muut täysi-ikäiset lapset olivat ammanteiltaan konttoristi ja metsänvartija. Saastamoinen omisti perunkirjoituksen mukaan muutamia arvoesineitä, kuten kolme kultasormusta, joiden yhteisarvo oli 12 markkaa. Hän omisti myös kirjahyllyn ja kirjoja, joiden arvoksi oli merkitty 15 markkaa. Saastamoisella oli myös 75 markan arvosta pitovaatteita. Astioiden ja huonekalujen joukkoon kuului myös valikoima hienompia tavaroita ja esineitä, kuten 18 hopealusikkaa, 20 markan arvoinen peili, 12 hedelmäveistä, kaksi sohvaa, 10 markan arvoinen ompelukone, kahdeksan markan arvoinen seinäkello, kahdeksan markan arvoinen kynttiläkruunu sekä kuusi kappaletta silitysrautoja. Hänen kuolinpesästään vähennettiin pakollisten kulujen lisäksi 200 markan hautajaiskulut sekä velka lääkäri Avelanille, joka oli suuruudeltaan 50 markkaa. Pesän arvoksi laskettiin vähennysten jälkeen yhteensä 316,25 markkaa.⁹³

Vahtimestari Kabailoff (1847–1924) asui puolisonsa ja lastensa kanssa katolisen seurakunnan Pyhän Henrikin kirkon yhteydessä vuosina 1890–1895.⁹⁴ Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston

osoiterekisterin mukaan Kabailoff oli kotoisin alunperin Vilnasta. Hän oli avioitunut puolisonsa Rosalién kanssa vuonna 1878, ja heillä oli yhteensä kuusi lasta. Kabailoff jäi leskeksi vuonna 1894 eikä avioitunut enää uudelleen.⁹⁵ Vuonna 1907 Kabailoff asui Ahvenen korttelissa, ja tällöin hänen tittelikseen oli ilmoitettu ”virasta erotettu väepeli”. Vuotta myöhemmin hän oli muuttanut Metson kortteliin, ja tällöin hänen ammattinimikkeensä oli vuorostaan ”alueen vahtimestari”. Vuosina 1910–1911 Kabailoff asui Haukan korttelissa ja työskenteli teatterin vahtimestarina. Vuonna 1912 hänen osoitteensa oli kirjattu Variksen kortteliin, ja hänen ammatikseen oli merkitty vahtimestarin sijaan hedelmäkauppias. *Suomen virallinen lehti* uutisoi vuonna 1914 Kabailoffille myönnetystä rahapalkinnosta. Lehdessä Kabailoffin kerrottiin työskentelevän Aleksanterin teatterin vahtimestarina. Seuraavat kuusi vuotta Kabailoff asui Riekon korttelissa, ja hänen ammattinsa oli edelleen vahtimestari. Hänen ikänsä ja nimensä oli merkitty monin eri tavoin henkikirjoissa. Syntymävuodet vaihtelivat merkinnöissä vuosien 1845–1850 välillä, ja nimen kirjoitusasu oli välillä muodossa ”Kabailo”. Osoiterekisteriin hänen syntymävuodekseen oli merkitty vuosi 1847, joka oli korjattu myöhemmin muotoon 1845. Nimen kirjoitusasu oli osoiterekisterissä muodossa Kabailoff.⁹⁶

Kabailoff menehtyi perunkirjoituksen mukaan 1.3.1924 76-vuotiaana. Perunkirjoituksessa hänen syntymävuodekseen oli merkitty 1847. Hänen tyttärensä Katarina Petroff laati perunkirjoituksen. Kabailoff asui kuolintodistukseensa merkityn tiedon perusteella II kaupunginosassa. Hänellä oli kuolinhetkellään vain vähän omaisuutta. Käteistä rahaa hänellä oli seitsemän markkaa, mutta kuolinpesän kiistatta arvokkain asia oli 720 markan arvoinen kansanvakuutus. Kabailoffin omaisuus koostui muuten pääasiassa käyttötavarasta, kuten vaatteista ja huonekaluista. Osa näistä oli arvokkaampia, kuten esimerkiksi viiden markan arvoinen keinutuoli, 20 markan arvoiset pitovaatteet sekä 50 markan arvoiset sänkyvaatteet. Kuolinpesän koko arvo oli 972 markkaa. Kuolinpesän velat olivat kuitenkin yhteensä 1910 markkaa. Velka koostui esimerkiksi sairaala-, lääkäri- ja lääkekuluista sekä hauta-

jaiskuluista. Kabiloffin kuolinilmoitusta ei julkaistu sanomalehdessä. Kuolinpesästä vähennettyjen velkojen ja maksujen jälkeen Kabiloffin kuolinpesään jäi velkaa 938 markan edestä.⁹⁷

Pohdintoja tapaustutkimuksissa tarkasteltujen ammattinharjoittajien varallisuudesta

Tässä artikkelissa perehdyttiin seitsemän eri ammattinharjoittajan työuran vaiheisiin sekä heidän henkilökohtaiseen varallisuuteensa. Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että eri ammattinharjoittajien välillä saattoi vallita suuriakin varallisuuseroja. Tässäkin tutkimuksessa kohdehenkilöiden varallisuudet erosivat toisistaan saman ammattiryhmän sisällä, vaikka merkittävää varallisuuseroja ei ilmennyt. Bergholmin mukaan myös ajurien ammattiryhmän sisällä erot ansioissa saattoivat olla suuria, ja esimerkiksi ajuripalvelijat kokivat kuuluvansa enemmän osaksi palvelijoita kuin kuljetustyöläisiä.⁹⁸ Ajurin ammattinharjoittamista määrittä myös selkeimmin työntekijän sukupuoli, sillä Bergholmin mukaan hevoskuljetusta ei sallittu naisille, ja Vainio-Korhosen tutkimuksesta selviää, että vaikka naiset saivat ajuriluvan, he eivät itse suorittaneet ajoa.⁹⁹ Lyytinen aloitti uransa ajuripalvelijana, ja Wägar renkinä. Toisin kuin Wägar, Lyytinen ei kuitenkaan edennyt suoraan ajuriksi, sillä hän harjoitti tätä ennen myös esimerkiksi talonmiehen ammattia. On vaikea sanoa, mikä on ollut ero Lyytisen työtehtävissä, kun hänen ammattinimikkeensä on ollut ajuripalvelijan tai rengin sijaan talonmies. Lyytisen työtehtävät vaikuttivat liittyneen kuitenkin erityisesti hevosten kanssa työskentelyyn, ja ajurina hän omistikin myöhemmin omia hevosia. Wägarin työura oli Lyytiseen verrattuna pitkä ja vakaa. Hän työskenteli Stockmannin kauppahuoneelle kuolemaansa saakka. Lyytinen sen sijaan harjoitti useaa eri ammattia lyhyen elämänsä aikana ennen ajuriksi ryhtymistä. Lyytisen kuolinpesän velkaosuus oli hänen kuolinhetkellään yli 130 markkaa. Perunkirjoituksen mukaan hänen arvokkain omaisuutensa olivat hänen ajokalustonsa sekä kaksi hevostaan, jotka olivat mahdollistaneet

myös hänen työnsä. Wägar ei omistanut vaatteiden lisäksi muuta omaisuutta, mutta hänen kuolinpesänsä arvo oli kuolinhetkellä yli 300 markkaa. Vaikka Wägar ja Lyytinen toimivat samassa ammatissa, heidän varallisuudessaan oli eroja. Myös heidän elämäntilanteensa erosivat merkittävästi. Lyytinen oli perheellinen, ja Wägar vuorostaan pysyi kuolemaansa saakka naimattomana. Wägarin pitkä ura saman työnantajan palveluksessa varmasti osaltaan selitti hänen vakaampaa taloudellista tilannettaan. Lyytinen puolestaan vaihtoi ammattiaan usein, mutta toisaalta hän oli myös kuollessaan vasta ajurin uransa alkumetreillä.

Vahtimestarin ammatissa vähiten varallisuutta kerrytti vahtimestari Forsman. On kuitenkin huomioitava, että toisista tapaus- tutkimusten vahtimestareista poiketen hän nosti eläkettä. Forsmanin työnantaja ei myöskään selvinnyt henkikirja-aineiston perusteella. Forsman asui ensin Lars Krogius vanhemman ja myöhemmin Krogiuksen lesken Elisabethin omistamassa asuintalossa. Lähdeaineiston perusteella ei selvinnyt, kuka oli Forsmanin työnantaja. Hän ei välttämättä työskennellyt vahtimestarina omissa asuintalossaan. Forsman oli perheellinen, ja henkikirjojen perusteella Forsmanien taloudessa asui tilapäisesti myös samassa kiinteistössä asunut leskirouva. Tässä tutkimuksessa käytetyn lähdeaineiston perusteella emme voi selvittää, miksi leskirouva Maria oli osana Forsmanien taloutta. Henkikirjojen perusteella hän ei ollut esimerkiksi Forsmanien sukulainen. Asumisjärjestyksessä on voinut olla kyse halusta auttaa läheistä ihmistä tai sitten vähentää vuokralaisena maksettavia asumiskuluja. Forsman oli kuollessaan lähes varaton, minkä vuoksi hänen omaisuuttaan ei luetteloitu. Forsmanin kuolemasta ei julkaistu sanomalehdessä myöskään kuolinilmoitusta. Vahtimestarina Suomen lähetysseurassa toiminut Saastamoinen taas teki pitkän uran, ja hänen palvelusajastaan oltiin lähetysseurassa todella kiitollisia. Saastamoisen pitkää uraa muisteltiin vielä vuosi hänen kuolemansa jälkeen lähetysseuran vuosijuhlissa.¹⁰⁰ Saastamoisella ei ollut merkittävää varallisuutta kuolinhetkellään, mutta hän omisti käyttöesineiden lisäksi myös arvoesineitä, kuten koruja, posliinia, hienompia astioita sekä hedelmäveitsiä. Saastamoisella perheineen oli ollut

uraa pitää myös palkollista heidän palveluksessaan. Katolisen seurakunnan Pyhän Henrikin kirkon talonmiehenä ja sittemmin vahtimestarina toimineen Kabailoffin kuolinpesälle jäi suurimmat velat hänen kuolemansa jälkeen. Kabailoff ei omistanut huonekalujen, tekstiilien ja vaatteiden lisäksi juurikaan arvoesineitä. Hänellä oli kuitenkin 720 markan arvoinen kansanvakuutus, jollaista ei ollut muilla tapaustutkimuksissa tarkastelluilla henkilöillä. Kabailoff oli kuollessaan leski, ja toisin kuin Forsman ja Saastamoinen, hän muutti usein eri kortteleihin ja vaihtoi myös työtään. Hän työskenteli kuitenkin suurimman osan urastaan vahtimestarina. Lukuisten muuttojen syynä ovat luultavasti olleet asumiskustannukset ja paremmat työmahdollisuudet.

Ainoa tapaustutkimuksen osana tarkasteltu ammatinharjoittaja, jonka varallisuudesta en löytänyt tietoa, oli lakeija Masloff. Masloff sekä Borovitinov muuttivat pois Helsingistä, eikä kumpikaan heistä palannut enää takaisin Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin perusteella. Olisi ollut kiinnostavaa tietää, mitä Masloff sai palkaksi asuessaan Borovitinovin taloudessa. Masloff kuitenkin katosi jäljettömiin vuoden 1916 jälkeen, jolloin hänen olinpaikakseen oli merkitty osoiterekisterissä Hamina. Haminan kaupungin henkikirjoista ei kuitenkaan löytynyt Masloff-nimistä palvelijaa vuosina 1916, 1917 ja 1918. Masloffin varallisuustaso jää siis vain arvoitukseksi. Miespalvelija Josef Rosvallin varallisuudesta oli mahdollista saada tietoa hänen perunkirjoituksestaan. Valitettavasti taas Rosvallin aikaisemmat palveluspaikat jäävät tässä vaiheessa mysteeriksi, sillä hänen tittelinsä oli jo vuonna 1885 ”entinen (mies)palvelija”. Oli kuitenkin kiinnostavaa huomata, kuinka montaa eri ammattia Rosvall harjoitti vielä myöhemmin urallaan. Rosvall ei ollut varakas perunkirjoituksensa perusteella mutta hän ei myöskään ollut velkaantunut. Hän oli myös ainoa kohdehenkilöistä, joka oli laatinut ennen kuolemaansa testamentin perunkirjoituksen mukaan.

Jokaisen tässä artikkelissa tarkastellun ammatinharjoittajan urapolku ja varallisuustilanne olivat erilaisia. Yksi yhdistävä piirre kaikissa tapaustutkimuksissa oli, että heidän työtehtäviään oli mahdotonta selvittää pelkän viranomaisaineiston tai sanoma-

lehtiaineiston perusteella. Vahtimestarina työskennelleiden henkilöiden ammattinimikkeet säilyivät melkein muuttumattomina heidän kuolemaansa saakka, mutta silti heidän työtehtävänsä ovat voineet vaihdella paljonkin. Saastamoisen kohdalla hänen työnsä vaikutti olleen monipuolisempi kuin pelkkä ammattinimike saattoi kertoa. Vastaavasti rengin, talonmiehen ja ajuripalvelijan työtehtäviin on voinut kuulua samanlaisia tehtäviä, mutta työt eroteltiin tarkasti eri ammattinimikkeillä. Miespalvelijoiden Masloffin ja Rosvallin työtehtävät jäivät myös lähdeaineiston perusteella selvittämättä. Kuitenkin Rosvallilta säilynyt perunkirjoitus antoi edes jonkinlaisen käsityksen hänen varallisuudestaan.

Siviilisäätty ei vaikuttanut juurikaan kohdehenkilöiden varallisuuteen. Kabailoffin, Forsmanin, Saastamoisen tai Lyytisen puolisoille ei ilmoitettu henkikirja-aineistossa lainkaan ammattinimikettä. Heidän puolisonsa ovat kuitenkin tästä huolimatta saattaneet työskennellä myös kodin ulkopuolella esimerkiksi satunnaisissa töissä. Wägar oli naimaton, mutta hänen etunaan oli pitkä ja vakaa palvelussuhde Stockmannilla. Rosvall oli myös kuolemaansa saakka naimaton. Hän oli kuitenkin hankkinut itselleen sanomalehtiaineiston mukaan satunnaisia lisäansioita ja harjoittanut myöhemmin vielä ainakin kahta eri ammattia. Saastamoinen oli viimeisinä vuosinaan henkikirjoitettuna työnantajansa eli Suomen lähetysseuran omistamassa talossa. Saastamoisen asemaa edisti varmasti kaikista eniten, että hänelle uskottiin myös lisää työtehtäviä lähetysseurassa vahtimestarin työn lisäksi. Lähetysseuran kirjoittamassa muistokirjoituksessa mainittiin, että Saastamoisen työura oli kestänyt katkeamatta yli 40 vuotta. Pitkän uran vuoksi Saastamoisella oli varmasti riittävää taloudellista vakautta ja tuloja, vaikka hänen omaisuutensa ei ollutkaan kuolinhetkellä suuri. Pysyvämpi asumismuoto mahdollisti myös huonekalujen ja käyttötavaroiden ostamisen. Osalla kohdehenkilöistä oli vähän omaisuutta varmasti myös sen vuoksi, että he muuttivat usein.

Yhdenkään tapaustutkimuksessa tarkasteltavan kohdehenkilön elämästä ei löytynyt henkilökohtaisia, heidän itsensä laatimia lähteitä. Sen vuoksi emme voi myöskään päätellä kovinkaan

paljon, mitä henkilöt ovat esimerkiksi ajatelleet omasta työstään tai varallisuustasostaan. Saastamoisen ja Wägarin kohdalla voisi vetää johtopäätöksiä pitkän palvelusajan perusteella, että he viihtyivät toimissaan. Heidän taloudellinen asemansa oli myös kuolinhetkellä paras tutkituista tapaustutkimuksista. Molempia kiiteltiin myös heidän pitkästä palveluajastaan samalla työnantajalla. Valtaosa kohdehenkilöistä oli kotoisin Helsingin ulkopuolelta. Pääkaupungin työmahdollisuudet olivat varmasti suurin syy, että he rakensivat elämäänsä pääkaupungin sykkeessä. Lähdeaineistossa melkein jokaisen kohdehenkilön kohdalla oli epätarkkuuksia liittyen heistä kirjattuihin tietoihin.

Artikkeli antoi todistusaineistoa väitteelle, että myös miehet sekä heidän harjoittamansa ammatit ovat voineet jättää jälkeensä vain vähän lähteitä. Kaikki miehen työ ei ole ollut johtavassa asemassa toimimista, vaan osa miehistä on työskennellyt tehtäviltään vaihtelevissa tai epävarmoissa ja huonosti palkatuissa ammateissa, joiden harjoittajista on jäänyt meille lopulta vain vähän tietoa tai ainoastaan pieniä tiedonmurusia. Tarkastellut kohdehenkilöt tekivät työkseen jonkinlaista palvelualan työtä, minkä vuoksi on vaikea rakentaa selkeää kuvaa siitä, millainen heidän työnsä on käytännössä ollut. Tässä artikkelissa ei voitu muodostaa kaikkien ammatinharjoittajien elämästä selkeää tai välttämättä edes johdonmukaista kuvaa. Miesten elämästä jääneet lähteet kertovat meille kuitenkin edes osan siitä tarinasta, jollainen heidän elämänsä on ollut kaupunkiympäristössä työskennelleinä palvelualan toimijoina.

Viitteet

- 1 *Työnantaja: kuukausilehti* 1.8.1916 no: 7–8, Rakennustaito: “Mietelmiä työstä. Työ suomalaisten sananlaskujen valossa”.
- 2 Tässä vielä muutama sana artikkelissa käytetystä sanomalehtiaineistosta. Sanomalehdet, joihin viitataan loppuviitteissä 23, 30 ja 31 ovat osa väitöskirjaani varten kerätystä aineistosta, jossa tarkastelen eri miesten palvelu-alojen ja miespalvelijan ammattia koskevaa työnhakua. Aineisto on laaja, ja tässä nostan viitteisiin vain muutamia esimerkkejä huomioista, joita olen tehnyt ammatteja koskien työnhakuilmoitusten perusteella. Aineisto on kerätty eri hakusanoja käyttämällä Kansalliskirjaston digitaaliarkistosta väitöskirjani aikarajauksen sisällä. Tässä artikkelissa eri tapaustutkimuksissa tarkasteltavia kohdehenkilöitä koskevat sanomalehtiartikkelit on kerätty osaksi lähdeaineistoa myös eri hakusanoja käyttämällä Kansalliskirjaston digitaaliarkistosta. Suurimman osan hauista suoritin henkilöiden nimillä eri kirjoitusmuotoja käyttäen (osa nimistä oli kirjoitettu eri lähteissä joskus erilaisessa muodossa, ja etenkin henkikirja-aineistossa nimien kirjoitusasu usein vaihtelivat). Tässäkin muut lähteet toimivat tukena ja auttoivat rajaamaan vuosia sekä muita hakukriteerejä. Yksityishenkilöistä löytyi lehdistä tavallisimmin ilmoituksia, kuten vihki- tai kuolinilmoitus. Lisäksi joskus henkilöiden jättämät lehti-ilmoitukset tai heistä laaditut lehtikirjoitukset mahdollistivat pääsemisen heidän toimintansa jäljille. Ajallinen rajaus artikkelissa tarkasteltavassa sanomalehtiaineistossa vaihteli kohdehenkilön mukaan. Kaikki kohdehenkilöistä toimivat ja asuivat Helsingissä vuosina 1885–1925, joten aineisto kerättiin pääsääntöisesti tällä aikavälillä.
- 3 Peltonen 1999, 36, 40, 46–49.
- 4 Haapala 2003, 170–171. Haapalan mukaan ajan sukupuoliroolit vaikuttivat paljon siihen, millaisiin töihin naiset työllistyivät ja aluksi naisille sopivina aloina pidettiin hoito-, koti- ja palvelutöitä.
- 5 Kuisma 2007, 12.
- 6 Jaakkola 1994, 80.
- 7 Jaakkola 1994, 79, 80. Työtä tekevän väestön muuttoliikkeestä Helsinkiin, ks. myös Åström 1956, 18–25.
- 8 Jaakkola 1994, 80–84. Jaakkola käyttää teoksessa esimerkkinä työläisperheiden arkielämään ja heidän varallisuuteensa liittyviä kuvauksia, jotka perustuvat Vera Hjeltin työläisten elinoloja vuosina 1908–1909 kartoittaneeseen tutkimukseen.
- 9 Pulma 1994, 61.
- 10 Åström 1956, 67; Vattula 1983, 402–403; Heikkinen ym. 1983, 3. Ks. esim. lehdistössä käydystä keskustelusta: *Työläisnainen: Sosialidemokraattisen naisliiton äänenkannattaja* 5.9.1912 no: 35, 279, “Naispalvelijain asema”. Ks.

myös esim. *Sosialidemokraatti* 15.8.1907, no 89, ”Palwelija-kysymys I.” ja *Sosialidemokraatti* 17.8.1907 no 90, ”Palwelija-kysymys II.”

- 11 Tapaustutkimuksissa on tarkoitus tarkastella renkejä, mutta valitut kohdehenkilöt etenevät työurallaan rengin ammatista ajurin ammattiin, minkä vuoksi on tärkeää mainita ajurit ja heidän ammattiryhmänsä aikaisemman tutkimuksen yhteydessä.
- 12 Delap 2011. Miespalvelijoita käsitellään yksi kokonainen luku.
- 13 Rahikainen & Vainio-Korhonen 2006.
- 14 Kirsi Vainio-Korhonen on tutkinut esimerkiksi naisia yrittäjinä teoksessaan *Ruokaa, vaatteita, hoivaa* (2002). Teoksessa hän huomioi erityisesti erilaisista taustoista tulevat naiset. Tapio Bergholm on tutkinut kuljetusalan historiaa kolmiosaisessa tutkimuksessaan *Kovaa peliä kuljetusalalla* (1988–2000). Tämän artikkelin aikarajauksen kannalta tärkeää taustakirjallisuutta on etenkin kirjasarjan ensimmäisen osa, joka käsittelee kuljetusalaa vuoteen 1924 asti. Teos on julkaistu vuonna 1988. Sukupuolen ja työn historiasta ks. myös Bergholm 1994; 2011. Tämän lisäksi Maritta Pohls on kirjoittanut vahtimestarien työstä osana hotelli- ja ravintola-alan henkilöstöstä kertovaa tutkimustaan *Laulu, viini ja taustajoukot* (2016). Marjaliisa Hentilä on tutkinut vuorostaan naistyöntekijöitä ja heidän muuttuvaa asemaansa kaupan alan töissä teoksessaan *Keikkavaaka ja Kousikka* (1999). Hän on tutkinut myös miestyöntekijöiden osuutta ja vaihteita alalla. Johanna Ilmakunnaksen ja Anu Lahtisen toimittamassa teoksessa *Perheen jäljillä* (2021) tuodaan esille perheen merkitystä eri tutkimusartikkeleissa. Teoksessa julkaistu Jarkko Keskisen artikkeli kuvaa esimerkinomaisesti yhden porvarisperheen elämää ja vaihteita sekä analysoi artikkelissa ammatilliseen asemaan liittyviä piirteitä laajemmin. Johanna Ilmakunnas on tutkinut aatelin kulutustottumuksia väitöskirjassaan *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa* (2009). Hän käytti tutkimuksensa lähdeaineistona usean lähdekokonaisuuden lisäksi muun muassa perunkirjoituksia tarkastellesaan kuluttamiseen ja henkilökohtaiseen varallisuuteen liittyviä seikkoja.
- 15 Lundh 2004, 75. Christer Lundhin mukaan 1800-luvun Ruotsissa työskentelevää palveluskuntaa käsittelevässä artikkelissaan palvelijan työhön tarvittiin miehiä ja naisia, mutta heidän työtehtävänsä olivat osin sukupuolittuneita. Siksi Lundh toteaa, että työntekijän sukupuoli eritellään ammattinimikkeessä.
- 16 Pylkkänen 2006, 81–82.
- 17 Hentilä 1999, 488.
- 18 *Työmies* 14.6.1904, no: 135, Kallu: ”Palvelijain elämä maaseudulla”.
- 19 *Työmies* 22.7.1915, no: 165, 3, ”Miten paljon Helsingissä juomarahoja annetaan”.
- 20 Rahikainen 2006b, 234–235.
- 21 Delap 2011, 14–15.

- 22 Eroja suomen- ja ruotsinkielisen lehdistön välillä löytyy. Ruotsinkielisissä lehdissä julkaistuissa työnhakuilmoituksissa on käytetty myös sanaa ”manlig tjänare”, ks. esim. *Hufvudstadsbladet* 17.12.1924 no 346, ”Finlands minister i Köpenhamn söker manlig tjänare, van is serv [...]”. 1930-luvun ruotsinkielisessä lehdistössä esiintyi myös ”manligt hembitråde”, joka tarkoittaa suomeksi käännettynä miespuolista kotiapulaista, ks. esim. *Hufvudstadsbladet* 21.10.1932 no 286: ”Yngling, 16-20 år sv.talande, snygg o. ärlig, får plats såsom manligt hembitråde [...]”. Rahikaisen mukaan sanaa kotiapulainen (ruotsin kielen hembitråde) käytettiin naispuolisista henkilöistä, ks. Rahikainen 2006a, 29–30.
- 23 Lucy Delapin tutkimuksessa käyttämästä tavasta jakaa erilaiset miespalvelijat eri työtehtävien mukaan sisä- ja ulkotyöntekijöihin, on tapa tehdä eroja ammattien välille, joka on toimiva myös omassa tutkimuksessani. Tutkimuksessani tekemä jako perustuu myös tutkimaani sanomalehtiaineistoon. Renkien työhaussa korostettiin ulkotyöhön luokiteltavia tehtäviä, joista yleisimpiä olivat esimerkiksi ajo-/kuljetustaito, hevosen hoito tai yleisesti jonkinlaiset ammatinharjoittajaa avustavat tehtävät. Näistä työnantajien ilmoituksista esimerkkejä ovat: *Hufvudstadsbladet* 23.9.1880 no 221, ”I tienst åstundas”, ”föra”, *Hufvudstadsbladet* 20.4.1881 no 89 A, ”I tienst åstundas”, ”En nykter och ordentlig dräng får genast tienst som hyrkusk...”, *Hufvudstadsbladet* 20.4.1881 no 89 A, ”I tienst åstundas”, ”En nykter och ordentlig hyrkusk dräng får plats nu genast...”, *Hufvudstadsbladet* 6.8.1899 no 209, ”En stalldräng kunnig i skoning samt is något smid(e) får plats från 1: sta nov. mot god stat och lön...” ja *Uusi Suometar* 11.9.1898 no 210 A, ”Palvelukseen halutaan, Renki”. Miespalvelija sen sijaan oli selvästi kodin piiriin etsittävä työntekijä, näistä esimerkkejä seuraavissa ilmoituksissa: *Uusi Suomi* 15.2.1925 no 38, ”Miespalvelija 22 vuotias ruotsalainen, joka haluaa oppia suomea, haluaa miespalvelijan paikkaa...” ja *Suomen Sosialidemokraatti* 27.8.1920 no 197, ”Miespalvelija (nuori) saa paikan nuoren herran luona. Vast. ikäilmoituksineen nim. ’Toimi 24’. Helsinki. Pääpostitoimisto p.r.” Oli kuitenkin myös ilmoituksia, jossa miespalvelijalla tarkoitettiin maatilan työntekijää, esim. tässä ilmoituksessa: *Helsingin Sanomat* 5.10.1929 no 269, ”Karjapalvelija, joka on tottunut taloustoimiin sekä raitis miespalvelija maanviljelys- ja hevoshoitoon tottunut, saa paikan maalla joko heti tai 1 p. Vast Kotkan postitoimistoon, nimim. ’Maataloon’”.
- 24 Ks. esim. *Uusi Suometar* 20.10.1908, 242. *Työmies* 14.6.1906 no 135, erituttuutiot esimerkiksi etsivät vahtimestareita sekä taloyhtiöt.
- 25 Pohls 2016, 32, 56, 106–107.
- 26 <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/palvelu> (viitattu 13.4.2023).
- 27 Peltonen 1999, 36–37. Esimerkiksi Matti Peltonen nostaa esiin, että osittain työnjako sukupuolten välillä on ollut tietoisesti ylläpidettyä, sillä etenkin maaseudulla raja miesten ja naisten työn välillä oli häilyvä. Peltonen tuo esille myös toisen perinteisen tavan jakaa ja arvottaa työtä, eli hän viittaa

tässä työn jakamiseen ansio- ja kotityöhön, joista taloudellisesti merkittävämpää työtä pidettiin tärkeämpänä, vaikka Peltosen mukaan se ei näin ollut.

- 28 Parikka 1999, 7–8.
- 29 Esimerkiksi Hentilä tuo esille kaupan alaan keskittyvässä tutkimuksessaan niin ammattinimikkeiden monitulkintaisuuden kuin sen laajan työtehtävien kirjon, jotka niihin eri aikoina liitettiin, ks. esim. Hentilä 1999, 487–488. Pohls tuo esille myös ravintola-alan ammattinimikkeiden laajuutta ja toisaalta varsinaisesti tehtävän työn vaikeaa määrittelyä, ks. esim. Pohls 2016, 82–84. Marjatta Rahikaisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittamassa teoksessa *Työтелиäs ja Uskollinen* (2006) viitataan useassa artikkelissa palvelijoiden työn ajassa ja paikassa muuttuvaan sisältöön. Palvelijoiden työstä puhutaan esimerkiksi artikkeleissa: Rahikainen 2006a, ”Kadonneen työn jäljillä”, Pylkkänen 2006, ”Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922”, Rahikainen 2006c, ”Maatalouden piit pitäjänhistorioiden valossa”, Alander-Valtonen 2006, ”Pikkupiiaista taloudenhoitajaksi” ja Rahikainen 2006b, ”Kotiapulaisena 1900-luvun kaupunkilaisperheessä”. Raimo Parikan toimittamassa teoksessa *Korvesta konttoriin* (1999) työstä ja työtehtävistä kirjoitetaan Anna-Maria Åströmin artikkelissa ”Työt ja työnteko Savon kartanoissa 1800-luvun alkupuolella” ja Peltosen artikkelissa ”Työnjako sosiaalisenä tilana – Sukupuolenmukaisesta työnjaosta maataloudessa”.
- 30 Esimerkkejä miesten töistä työnhakuilmoitusten perusteella tarkasteltuna: *Uusi Suometar* 22.3.1908 n:o 69 A, ”Raitis ja kykenevä mies saa heti paikan kaljaa ajamaan Wirtaselta Merimiehenk. 18.”, *Helsingin Sanomat* 1.10.1926 n:o 265, ”Autonkuljettaja, Pirssiajoon tottunut, raitis ja kunnollinen saa paikan...”, *Helsingin Sanomat* 20.11.1930 n:o 314, ”Voimakas nuori mies Hakee paik. Hevosajuriksi tai varast. Arv. Vast. Hels. San. Kontt. nimim. ”Kykenevä 100””.
- 31 Esimerkkejä miesten töistä työnhakuilmoitusten perusteella: *Uusi Suometar* 22.3.1908 n:o 69 A, ”Raitis, kunnollinen renki saa paikan huhtik. 1 p:stä. Lähem. Puh. 2742, klo 4–6 i.-p.”, *Uusi Suomi* 22.10.1890 no 245, ”Palvelukseen halutaan renki” tai vastaavasti *Uusi Suomi* 5.9.1880 no 205 ”Palvelusta haluaa. Rengin paikkaa haluaa...”
- 32 Eriksson & Koistinen 2014, 4–5.
- 33 Uotila 2021, 119–120. Uotila korostaa myös, että kyse on veroluettelosta, minkä vuoksi väestötiedot ovat jääneet varsinkin vanhemmissa henkikirjoissa epätarkoiksi. Uotila määrittää verovelvollisen iän 15-vuotiaasta 63-vuotiaaseen.
- 34 Uotila 2021, 119. Uotila mainitsee myös, että henkikirjaan oli velvollisuus ilmoittaa kaikki kotitalouden jäsenet.
- 35 Ks. esim. Hentilä 1999, 61–62, 73. Hentilä kirjoittaa, että kaupanalalla kauppialla oli kasvatuksellinen vastuu oppipojistaan. Heidän asemansa muis-

- tutti tällöin palvelijan asemaa. Ks. myös Vainio-Korhonen 2010, 222–224. Vainio-Korhonen toteaa, että mestarin opissa olleet ja hänen talouudessaan asuvat kisällit rinnastettiin palvelijoiksi koko oppiaikansa ajaksi.
- 36 Uotila 2021, 119–120. Uotilan mukaan tiedot kerättiin usein alku- tai loppuvuodesta.
 - 37 Selvytyden vuoksi käytän kortteleista ensimmäisen kerran numeroa ja nimeä, mutta jatkossa viitataan kortteleihin pelkästään nimellä.
 - 38 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:87 (1880), U:102 (1885), U:118 (1890), Henkikirjat. U:143 (1895), U:174. (1900), U:182 (190). Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023). Stockmannin kiinteistö sijaitsi tontilla 5 osoitteessa Unioninkatu 27 – Aleksanterinkatu 28.
 - 39 Ollila & Toppari 1975, 236–237. Teoksessa mainitaan, että samassa korttelissa sijaitsi myös vuonna 1906 valmistunut Ajurien Asunto-osakeyhtiön rakennuttama kiinteistö. Lyytinen ei kuitenkaan asunut tässä kiinteistössä. Ks. myös Aminoff & Pesonen 1981, 58–64. Riekon kortteli on sijoitettu tämän julkaisun perusteella kaupunginosaan VI, mutta kortteli on sijoitettu välillä myös kaupunginosaan V. Korttelin numero on henkikirja-aineistossa ollut 114, tässä julkaisussa se on 113 listan mukaan. Uudenmaan läänin henkikirjat. U Henkikirjat. U:259 Henkikirja, 6.–7. kaupunginosa (1910). Tiedosto 72. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
 - 40 Bergholm 1988, 30.
 - 41 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:288 (1912). Mihail Borovitinovin titteliksi on merkitty “ken. Kuv. Kansl. Tirehtööri, valtioneuvos”. Ivan Masloffia ei nimitetty vielä henkikirjoissa palvelijaksi, vaan hänet oli merkitty palkollisten (“p”) joukkoon. Palkollisiin kuului myös naispalvelija Lovisa Sjöman. Masloffin syntymävuodeksi oli merkitty tällöin 1891, kun taas myöhemmin sen ilmoitettiin olevan 1890. Tällaisia epätarkkuuksia esiintyy välillä henkikirjojen tiedoissa. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:300 (1913). Borovitinovin syntymävuodeksi on merkitty tähän henkikirjaan 1867, se on kuitenkin myöhemmissä henkikirjoissa ja muissa lähteissä 1874. Borovitinovin palveluksessa on myös uusi naispalvelija Armida Korhonen. Masloffille ei ole merkitty vielä ammattinimikettä “lakeija”, vaan hänet on edelleen luettu palkollisten joukkoon. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:313 (1914). Borovitinoffin titteliksi on merkitty “kamariherra, senaattori” ja hänen syntymävuodekseen on nyt merkitty 1874. Masloffin titteliä ei ole vielä tarkennettu, vaan hänet luetaan edelleen palkollisiin. Borovitinoffin taloudessa on jälleen uusi naispalvelija, Wilhelmina Lindsten. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:324 (1915). Masloffin titteliksi on nyt merkitty “lakeija” ja palkolliseksi on merkitty talouden naispalvelija Vilhelmina Lindsten. Masloffin syntymävuodeksi on nyt merkitty 1890. Henkirjoihin viitattu 10.4.2023.
 - 42 Uudenmaan läänin henkikirjat, U:102 Henkikirja (1885). Kansallisarkisto (viitattu 13.4.2023).

- 43 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:102 (1885). Kortteli oli vuonna 1885 vielä Ankerias. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:119 (1890). Lars Krogiuksen omistama asuintalo on nyt vuonna 1890 merkitty Vimpan kortteliin. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:144 (1895). Asuintalo on vuonna 1895 Lars Krogiuksen lesken, Elisabeth Krogiuksen omistuksessa. Henkikirjoihin viitattu 10.4.2023.
- 44 Ollila & Toppari 1975, 258–259.
- 45 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:144. (1895), U:176. (1900). Poikkeuksena vuosi 1900, jolloin Saastamoinen perheeseen ei ollut henkikirjoitettu korttelin asukkaaksi. Uudenmaan läänin henkikirjat, U:217. (1905), U:259 (1910), U:271a. (1911). Henkikirjoihin viitattu 9.4.2023. Hänet oli vapautettu ikänsä vuoksi henkirahan maksamisesta.
- 46 Hka Kiinteistökortisto 136. Mustekala, <https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/142305173491800/file/c3058c76-20a5-4930-96fc-5c344e4ba764/> (viitattu 10.4.2023). Kiinteistökortiston mukaan kirkon yhteydessä oli myös asuinrakennus.
- 47 Perunkirjoitus löytyi siis vahtimestareilta Forsman, Kabailoff ja Saastamoinen. Tämän lisäksi ajuri Lyytiseltä, miespalvelija Rosvallilta sekä renki Wägäriä löytyi perunkirjoitus.
- 48 Impola 2021, 155–157.
- 49 Vattula 1983, IX. Tilastokeskuksen verkkosivuilla on mahdollista laskea vuodesta 1860 alkaen rahamäärien arvo nykyhetkessä. <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (viitattu 13.4.2023). Laskurin mukaan markkaa vastaavaa rahamäärä euroissa oli eri vuosina seuraavat: 1896 1 mk= 5,86 e, 1901 1 mk = 5,18e, 1910 1 mk = 4,18e, 1911 1 mk= 4,49e, 1915 1 mk= 3,80e, 1924 1 mk= 0,38 e.
- 50 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimisto, Osoiterekisteri osa I 1907–1948, <https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/139880828038600/file/1729d386-52e4-44a4-ae85-a261178906e7> (viitattu 10.4.2023).
- 51 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:87 (1880, U:102 (1885), U:118 (1890), U:143 (1895), U:174 (1900), U:182. (1901). Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 52 Uudenmaan läänin henkikirjat, U:87 (1880), U:102 (1885), U:118 (1890), U:143 (1895), U:174 (1900), U:182 (1901). Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023). Olen kerännyt henkikirja-aineistoa viiden vuoden välein tietyistä kortteleista, joten tässä aineistossa Wägar esiintyy Stockmannin kiinteistössä asuvien asukkaiden joukossa vuoden 1885 henkikirjoissa ensimmäistä kertaa.
- 53 *Morgonbladet* 9.8.1883 no 183, “Söndagslivet och gatufriden”. Lehtikirjoituksessa vahvistettiin myös, että Wägar oli Stockmannin palveluksessa.
- 54 *Hufvudstadsbladet* 31.12.1899, no 354, ”Smänotiser”. Ks. myös Damstén 1937, 139–140. Damsténin mukaan juhlassa kiitettiin ja palkittiin monia

- pitkään palvelleita työntekijöitä erilaisilla lahjoilla, kuten kelloilla ja kulta- ja hopeaesineillä.
- 55 *Työmies* 20.5.1901 no 115, ”Kuolleita” ja *Päivälehti* 15.5.1901 no 86, ”Kuolleita”.
- 56 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:59 Perukirjat, Nrot 12526–12707 (1901–1901), tiedosto 596. Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023). Matts Wägarin veljelle ei ole merkitty ollenkaan etunimeä perunkirjoituksessa.
- 57 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:59 Perukirjat, Nrot 12526–12707 (1901–1901). Kansallisarkisto (viitattu 3.4.2023). Wägarin omaisuuden joukossa ei ollut esimerkiksi Stockmannilta lahjaksi saatua hopeakelloa ketjulla.
- 58 Uudenmaan läänin henkikirjat U:87 (1880), U:102 (1885), U:118 (1890), U:143 (1895), U:174 (1900). U:182. Kansallisarkisto (viitattu 3.4.2023). Pelkän henkikirja-aineiston perusteella en voi sanoa työsuhteen tarkkaa pituutta, sillä kerään aineistoa viiden vuoden välein ja vain valituista kortteleista. Tässä tarkastellun henkikirja-aineiston perusteella, en osaa sanoa missä Wägar asui ennen kuin hänet oli henkikirjattu Sarvikuonon kortteliin. *Hufvudstadsbladetin* lehtikirjoituksessa vuonna 1899 (viite 54) kirjoitettiin, että Wägar oli työskennellyt Stockmannin palveluksessa 24 vuotta. Eli tämän perusteella hänen koko palvelusaikansa pituus olisi ollut suunnilleen 26 vuotta. Wägar on siis tämän perusteella ollut Stockmannin palveluksessa siitä asti, kun kauppahuone sijaitsi Lampan talossa. Artikkelissa kuitenkin tarkasteltiin mainittuja kortteleita ja henkilöiden toimintaa vuosina 1885–1925, joten senkin vuoksi Wägarin aikaisempaa toimintaa ei tarkastella tässä artikkelissa sen tarkemmin. Ks. Myös Damstén 1937, 106–110. Damsténin mukaan alkuaikoina Stockmannin työntekijät saivat täyden ylläpidon työnantajansa taloudessa.
- 59 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Bal:576, Lyytikäinen Pauli – Långström Uno.
- 60 Uudenmaan läänin henkikirjat U:259 (1910). Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 61 *Dagens Tidning*, 09.07.1913, nro 183, s. 7, ”Vigda.”. *Helsingin Sanomat*, 10.07.1913, nro 157, s. 6, ”Vihittyjä.”.
- 62 Uudenmaan läänin henkikirjat, U:273 (1911), U:291 (1912), U:302 (1913), U:315 (1914).
- 63 *Uusi Suometar*, 09.07.1913, nro 156, s. 8, ”Vihittyjä.”.
- 64 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:92 Perukirjat, Nrot 18501–18664 (1915–1915), tiedosto 376. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 65 Hka ”Kuolleiden kortisto” 1915 Lund-Maisalo, <https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/157561818214300/file/f0b43f0a-83e9-48c7-99d5-5f4515c521fa/>

- (viitattu 10.4.2023). Uudenmaan läänin henkikirjat. U:327 (1915). Kansallisarkisto (viitattu 8.4.2023). Lyytistä eikä hänen perhettään ei löydy osoitteesta Vaasankatu 20.
- 66 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:92 Perukirjat, Nrot 18501–18664 (1915–1915), tiedosto 376. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023). Lyytinen oli velkaa esimerkiksi kahdelle leipurille huomattavan summan rahaa.
- 67 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:102 (1885), U:108 (1887), U:119 (1890). Kansallisarkisto (viitattu 13.4.2023).
- 68 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:102 (1885), U:108 (1887), U:119 (1890). Kansallisarkisto (viitattu 13.4.2023).
- 69 *Hufvudstadsbladet*, 03.10.1884, nro 231, s. 4, ”Diverse”.
- 70 *Hufvudstadsbladet*, 18.11.1894, nro 314, s. 6 ”Diverse”. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:143 (1895). Rosvallin syntymävuodeksi oli ilmoitettu jälleen 1935. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:155 (1897) Rosvallin syntymävuodeksi oli ilmoitettu 1835 ja hänen tittelinsä oli ”Arbetaren” eli työmies. *Adresskalender för Helsingfors stad*, 01.01.1896, nro 1, s. 212. Kiinnostavaa on, että Rosvall oli merkitty myös vuoden 1897 Helsingin osoitekalenteriin, jossa ”J.Rosvall” -niminen henkilö oli merkitty ”entiseksi tontinomistajaksi”. Kuitenkin osoite, jossa hänen kerrottiin asuvan, kuului ainakin vuoden 1897 henkikirjojen mukaan Josef Rosvallille ja hänen tittelinsä oli työmies.
- 71 *Hufvudstadsbladet*, 01.10.1884, nro 229 A, s. 4 ”Diverse”. Julkaistiin uudelleen myös: *Hufvudstadsbladet*, 02.10.1884, nro 230, s. 4. *Helsingfors Aftonblad*, 06.06.1894, nro 128, s. 2, ”Följande ansökningsärenden”.
- 72 *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors*, 01.01.1895, s. 265.
- 73 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:205 (1904), Rosvallin syntymävuosi oli 1836 ja titteli entinen palvelija. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:215 (1905). Rosvallin syntymävuodeksi on merkitty 1824 ja etunimi on kirjoitettu muodossa ”Johan”. Titteli on edelleen entinen palvelija. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:228 (1907). Rosvallin syntymävuosi on edelleen 1824, mutta etunimi on korjattu muotoon ”Josef”. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:239 (1908). Rosvallin titteli on ”entinen kauppias” ja syntymävuodeksi on merkitty 1829. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:247 (1909). Seuraavana vuonna Rosvallin titteli on paperossin myyjä ja syntymävuosi 1829. Uudenmaan läänin henkikirjat. U:256 (1910). Rosvallin ammatiksi on merkitty ”paperossförsäljaren” ja syntymävuodeksi 1829.
- 74 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Osoiterekisteri osa I, BaI:821, Rossi Aune Maria – Ruuth Eini. Rosvallin ammattinimikkeet osoiterekisterissä olivat kauppias ja papyrus myyjä.
- 75 *Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors*, 01.01.1908, s. 684. Rosvall on merkitty ”entiseksi kauppiaksi” ja hänen osoitteensa on sama kuin henkikirjoissa sinä vuonna eli Kasarminkatu 6. Helsingin nimikirja ja suo-

malainen osoitekalenteri, 01.01.1909, nro A, s. 878. Rosvall on merkitty tähän kaksi kertaa ”entiseksi kauppiaksi” ja ”paperikauppiaksi”. Päättelen henkilön olevan sama sen perusteella, että siihen merkitty osoite on sama, mutta eri muodossa kirjoitettuna (Siltavuorenkatu 6 ja Siltavuorenranta 6). Henkikirjojen perusteella Rosvall asui vuonna 1910 kyseisessä osoitteessa, jonne hän oli Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin perusteella muuttanut lokakuussa 1909.

- 76 *Helsingin Sanomat*, 06.04.1910, nro 76, s. 9, ”Kuolleita.” ja *Hufvudstadsbladet*, 04.04.1910, nro 89, s. 1, ”Döde.” Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisterin mukaan hänen kuolinpäivänsä on sama kuin lehti-ilmoituksessa. Hänen syntymävuodekseen on merkitty osoiterekisterissä vuosi 1836 ja syntymäpaikkakunnaksi Heinola. Osoiterekisteriin merkityt osoitteet Rosvallille ovat samat kuin henkikirjoissa, joskin 1900-luvulla kirjatuissa tiedoissa Rosvallin syntymävuoden tiedot vaihtelevat merkittävästi. Kuitenkin Rosvallille tehtiin sukuselvitys perunkirjoituksen yhteydessä, joten ainakin osoiterekisterin ja perunkirjoituksen tiedot vastaavat toisiaan. Heinolan seurakunnan digitoiduista arkistoista ei kuitenkaan löytynyt Josef Rosvallia, joten on epävarmaa, oliko Heinola todella hänen syntymäpaikkakuntansa. Sieltä ei löytynyt myöskään varmuudella Rosvallin siskon Maria Hvalfin tietoja. Kuitenkin eri lähteistä kerätyt tiedot pitävät ainakin asuinpaikkojen ja ammattien suhteen paikkansa. Tämän lisäksi Rosvall esiintyy jonkin verran myös lehdistössä Epätarkkuuksia kohdehenkilöiden syntymäajan suhteen henkikirja-aineistossa on ollut melkein jokaisen tutkittavan henkilön kohdalla.
- 77 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:77 Perukirjat, Nrot 15900–16120 (1910–1910), tiedosto 489. Kansallisarkisto (viitattu 13.4.2023).
- 78 Ibid.
- 79 Kts. alaviite 41.
- 80 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Osoiterekisteri osa I, Bal: 602, Di Mascio – Matilainen Aatu Eemil.
- 81 *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 18*, 1925, Taulu 45 Todellinen väestö vuosina 1870–1920, ryhmitettynä ammatissa toimiviin, näiden omaisiin y.m, 50. *Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 30*, 1937, Taulu 43 Väestö vuosina 1870–1930, ryhmitettynä ammatissa toimiviin, näiden omaisiin y.m, 40.
- 82 *Pietarin Viikko-Sanomats*, 26.02.1882, nro 9, s. 4, ”Palvelukseen halutaan lakeijan toimeen...”
- 83 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Osoiterekisteri osa I, Bal: 71, Borg Johan Thorvald – Boström Elsi Helena.
- 84 Åström 1956, 43; Renvall 1900, 22–25. Åström viittaa tekstissään Renvallin teokseen *Tulojenjaosta Suomen suurimmissa kaupungeissa 1875–1899*

- (1900). Renvall on jakanut vuositulojen perusteella ammatinharjoittajat eri tuloluokkiin. Korkeimpaan luokkaan kuuluneiden tulot vaihtelivat Renvallin mukaan 24 000–48 000 markan välillä ja samaan ryhmään kuuluivat myös yli 48 000 markkaa tienaat. Åströmin mukaan virkamiehet kuuluivat tähän ryhmään ja olivat ryhmän parhaiten tienavien joukossa.
- 85 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Osoiterekisteri osa I, Bal: 71, Borg Johan Thorvald – Boström Elsi Helena. Jussila 2004, 741.
- 86 Ollila & Toppari 1975, 258–259. Ollilan & Topparin mukaan Lars Krogiuksen poika osti myöhemmin kiinteistön läheltä isänsä korttelia. Asuintalo, jossa Karl Forsman asui, oli Lars Krogiuksen lesken, Elisabethin, hallussa vuonna 1895.
- 87 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:102 (1885), U:119 (1890), U:108 (1887), U:111 (1888), U:115 (1889), U:144 (1895). Kansallisarkisto (viitattu 9.4.2023).
- 88 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:156 (1897), U:324 (1915–1915). Tiedosto 636. Kansallisarkisto (viitattu 12.4.2023). Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:51 Perukirjat, Nrot 10797–11087 (1896–1896), tiedosto 106. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 89 Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Bal:845, Saarni Anna – Saastamoinen Mikko. *Kotimaa* 3.7.1911 no:64.
- 90 *Herättäjä* 7.7.1911 no:27.
- 91 *Kotimaa* 3.7.1911 no:64.
- 92 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:144 (1895), U:176 (1900), U:217 (1905), U:259 (1910), U:271a (1911). Kansallisarkisto (viitattu 9.4.2023). Poikkeuksena vuosi 1900, jolloin Saastamoinen perheineen ei ollut henkikirjoitettu korttelissa.
- 93 Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:80 Perukirjat, Nrot 16451–16613 (1911–1911), tiedosto 494. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 94 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:119 (1890), U:144 (1895). Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023).
- 95 Uudenmaan läänin henkikirjat. U:119 (1890), U:144 (1895). Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023). Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:123. Perukirjat, Nrot 23951–24100 (1924–1924). Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023).
- 96 Hka, “Kuolleiden kortisto”, 1924, Kaartinen – Karlsson Karl August, <https://ykسا.disec.fi/Yksa4/download/157379901398300/file/b9e5f9f7-8c8b-4687-ae83-5aa7a98467e4/> (viitattu 10.4.2023). Hka, Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri, Bal:235, Kabiloff Maxim – Kaija Anja

- Riitta. *Suomen wirallinen lehti* 21.4.1914 no 90, "Rahapalkinnoita". Nimitys lehdessä on "teatteri-vahtimestari". Uudenmaan läänin henkikirjat U:228 (1907). "Avskedad väbeln". U:237a (1908), U:245 (1909), U:271 (1911), U:286 (1912). Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023).
- 97 Hka, "Kuolleiden kortisto" 1924 Kaartinen – Karlsson Karl August, <https://ykxa.disec.fi/Ykxa4/download/157379901398300/file/b9e5f9f7-8c8b-4687-ae83-5aa7a98467e4/> (viitattu 10.4.2023). Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:123. Perukirjat, Nrot 23951–24100 (1924–1924). Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023).
- 98 Bergholm 1988, 78.
- 99 Bergholm 1988, 30; Vainio-Korhonen 2002, 114–115. Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:59 Perukirjat, Nrot 12526–12707 (1901–1901), tiedosto 596. Kansallisarkisto (viitattu 11.4.2023). Helsingin raastuvanoikeuden arkisto. E SAAPUNEET ASIAKIRJAT. Ec Perukirjat. Ec:92 Perukirjat, Nrot 18501–18664 (1915–1915), tiedosto 376. Kansallisarkisto (viitattu 10.4.2023).
- 100 *Kotimaa* 16.6.1912 no: 68.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkiston digitaaliarkisto (KA)

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?endDate=1910-01-01&formats=JOURNAL>

Adresskalender för Helsingfors stad, 01.01.1896.

Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors, 01.01.1908.

Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri, 01.01.1909.

<https://astia.narc.fi/uusiastia/aineistot.html>

Uudenmaan läänin henkikirjoja vuosilta 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915 ja 1920.

Kaupunginosa I

U:87 (1880), U:102 (1885), U:118 (1890), U:143 (1895), U:174 (1900), U:205 (1904), U:215, (1905), U:228 (1907), U:256 (1910), U:321 (1915), U:391 (1920).

Kaupunginosa III

U:223 (1907).

Kaupunginosa IV

U:143 (1895), U:155 (1897), U:237a (1908), U:271 (1911).

Kaupunginosa V

U:108 (1887), U:119 (1890), U:286 (1912).

Kaupunginosa VI

U:259 (1910).

Kaupunginosa VII

U:102 (1885), U:108 (1887), U:111 (1888), U:115 (1889) U:119 (1890), U:144 (1895), U:176 (1900), U:217 (1905), U:239 (1908), U:247 (1909), U259 (1910), U: 271a (1911), U:288 (1912), U:300 (1913), U:313 (1914), U:324 (1915), U:327 (1915).

Kaupunginosa XII

U:273 (1911), U291 (1912), U:302 (1913), U315 (1914).

Kansallisarkiston digitaaliarkisto (KA)

Helsingin raastuvanoikeuden arkisto vuosina 1896–1924

E Saapuneet Asiakirjat. Ec Perukirjat. Ec:51 Perukirjat, Nrot 10797–11087 (1896–1896), tiedosto 106.

E Saapuneet Asiakirjat. Ec Perukirjat. Ec:59 Perukirjat, Nrot 12526–12707 (1901–1901). Tiedosto 596.

E Saapuneet Asiakirjat. Ec Perukirjat. Ec:77 Perukirjat, Nrot 15900–16120 (1910–1910). Tiedosto 489.

E Saapuneet Asiakirjat. Ec Perukirjat. Ec:80 Perukirjat, Nrot 16451–16613 (1911–1911), tiedosto 494.

E Saapuneet Asiakirjat. Ec Perukirjat. Ec:92 Perukirjat, Nrot 18501–18664 (1915–1915), tiedosto 376.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Helsingin raastuvanoikeuden arkisto vuonna 1924

E Saapuneet Asiakirjat Ec Perukirjat. Ec:123 Perukirjat, Nrot 23951–24100 (1924–1924).

Helsingin kaupunginarkisto Helsinki (Hka)

Kiinteistökartisto:

Kiinteistökartisto 136. Mustekala,

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/142305173491800/file/c3058c76-20a5-4930-96fc-5c344e4ba764/>.

Kuolleiden kortisto:

Kuolleiden kortisto 1915 Lund-Maisalo,

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/157561818214300/file/f0b43f0a-83e9-48c7-99d5-5f4515c521fa/>.

Kuolleiden kortisto 1924 Kaartinen – Karlsson Karl August.

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/157379901398300/file/b9e5f9f7-8c8b-4687-ae83-5aa7a98467e4/>.

Helsingin poliisilaitoksen osoitetoimiston osoiterekisteri,

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/download/139880828038600/file/1729d386-52e4-44a4-ae85-a261178906e7>

Osoiterekisteri osa I:

Bal: 71, Borg Johan Thorvald – Boström Elsi Helena.

Bal:235, Kabailoff Maxim – Kaija Anja Riitta.

Bal:576, Lyytikäinen Pauli – Långström Uno.

Bal: 602, Di Mascio – Matilainen Aatu Eemil.

Bal:821, Rossi Aune Maria – Ruuth Eini.

Bal:845, Saarni Anna – Saastamoinen Mikko.

Painetut lähteet

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 18, 1925, Taulu 45 Todellinen väestö vuosina 1870–1920, ryhmitettynä ammatissa toimiviin, näiden omaisiin y.m, 50.

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 30, 1937, Taulu 43 Väestö vuosina 1870–1930, ryhmitettynä ammatissa toimiviin, näiden omaisiin y.m, 40.

Lehdistö

Kansalliskirjaston digitaaliarkisto, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/search>

Dagens Tidning 09.07.1913, nro 183.

Helsingfors Aftonblad 06.06.1894, nro 128.

Helsingin Sanomat 06.04.1910, nro 76.

Helsingin Sanomat 10.07.1913, nro 157.

Helsingin Sanomat 1.10. 1926, nro 265.

Helsingin Sanomat 5.10.1929 nro 269.

Helsingin Sanomat 20.11.1930 nro 314.

Herättäjä 7.7.1911, nro 27.

Hufvudstadsbladet 23.9.1880, nro 221.

Hufvudstadsbladet 20.4.1881, nro 89 A.

Hufvudstadsbladet 01.10.1884, nro 229 A.

Hufvudstadsbladet 02.10.1884, nro 230.

Hufvudstadsbladet 03.10.1884, nro 231.

Hufvudstadsbladet 18.11.1894, nro 314.

Hufvudstadsbladet 6.8.1899, nro 209.

Hufvudstadsbladet 31.12.1899, nro 354.

Hufvudstadsbladet 04.04.1910, nro 89.

Hufvudstadsbladet 17.12.1924, nro 346.

Hufvudstadsbladet 21.10.1932, nro 286.

Kotimaa 3.7.1911, nro 64.

Kotimaa 16.6.1912, nro 68.

Morgonbladet 9.8.1883, nro 183.

Pietarin Viikko-Sanomat 26.02.1882, nro 9.

Päivälehti 15.5.1901 nro 86.

Sosialidemokraatti 15.8.1907, nro 89.

Sosialidemokraatti 17.8.1907 nro 90.

Suomen Sosialidemokraatti 27.8.1920, nro 197.

Suomen wirallinen lehti 21.4.1914, nro 90.

Työläisnainen: Sosialidemokraattisen naisliiton äänenkannattaja 5.9.1912, nro 35.

Työmies 20.5.1901, nro 115.

Työmies 14.6.1906, nro 135.

Työmies 22.7.1915, nro 165.

Työnantaja: kuukausilehti 1.8.1916, nro 7–8.

Uusi Suometar 11.9.1898, nro 210 A.

Uusi Suometar 22.3.1908 nro 69 A.

Uusi Suometar 20.10.1908, nro 242.

Uusi Suometar 9.07.1913, nro 156.

Uusi Suomi 5.9.1880, nro 205.

Uusi Suomi 22.10.1890, nro 245.

Uusi Suomi 15.2.1925, nro 38.

Verkkolähteet

Aminoff, Berndt & Pesonen, Leo, A. (1981): Korttelien nimet. Julkaisussa Olavi Terho, Åke Grandlund, Tero Itkonen, Aulis Oja, Leo A. Pesonen & Olavi Valpas (nimistötoimikunta), *Helsingin kadunnimet 1. Korttelien nimet*. Helsingin kaupungin julkaisuja 24, Helsingin kaupunki, Helsinki. https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kadunnimien_historia/pdf/Helsingin_kadunnimet_1.pdf (viitattu 2.4.2023).

Rahanarvonmuunnin. <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (viitattu 13.4.2023).

Tutkimuskirjallisuus

Alander-Valtonen, Maritta (2006): Pikkupiiasta taloudenhoitajaksi. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä, 196–223.

Bergholm, Tapio (1988): *Kovaa peliä kuljetusalalla. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuoteen 1924*. Auto- ja kuljetusalan Tekijäliitto AKT ry, Helsinki.

Bergholm, Tapio (1994): Satamien kova miehisuus. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.), *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino, Tampere, 49–62.

- Bergholm, Tapio (2011): Työyhteiskunta ja sukupuolijärjestelmän muutos 1945–2008. Teoksessa Kirsi-Maria Hytönen & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Työtä tekee mies nainen*. Väki voimakas 24. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 24–45.
- Damstén, Birger (1937): *Kauppahuone Stockmann Viidenkahdeksatta vuoden vaiheet 1862–1937*. Tilgmannin kirja- ja kivipaino, Helsinki.
- Delap, Lucy (2011): *Knowing Their Place. Domestic Service in Twentieth-Century Britain*. Oxford University Press, Oxford.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2014): *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsingin kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Haapala, Pertti (2003): ”Rihkamakansa”. Työväki sivistyneiden silmin. Teoksessa Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Tammi, Helsinki, 156–177.
- Heikkinen Sakari; Korttinen, Timo; Soikkanen, Hannu & Soininen, Arvo, M. (1983): *Palkat, toimeentulo ja sosiaalinen rakenne Suomessa 1850–1913*. Valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimushanke vuosina 1980–1983, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Hentilä, Marjaliisa (1999): *Keikkavaaka ja kousikka. Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalvelu-aikaan*. Edita, Helsinki.
- Ilmakunnas, Johanna (2009): *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19451> (viitattu 29.5.2023).
- Impola, Petteri (2021): Perukirjat. Teoksessa Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto & Antti Rähä (toim.), *Vanhojen käsialojen lukuopas*. Gaudeamus, 155–161.
- Jaakkola, Jouko (1994): Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. I. Kahden katastrofin välissä. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisö ja sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Gummerus, Jyväskylä, 71–90.
- Jussila, Osmo (2004): *Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1917*. WSOY, Helsinki.
- Keskinen, Jarkko (2021): Porvarisperhe ja sen monimuotoisuus 1700–1800-lukujen Porissa. Teoksessa Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen (toim.), *Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Vastapaino, Tampere, 177–205.
- Kuisma, Markku (2007): Modernia Suomea rakentamassa. Teoksessa Pertti Haapala & Kai Häggman (toim.), *Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty*. Weilin + Göös, Helsinki, 8–45.
- Lundh, Christer (2004): Life-Cycle Servants in Nineteenth Century Sweden. Norms and Practice. Teoksessa Antoinette Fauve-Chamoux (toim.), *Domestic Service and the Formation of European Identity. Understanding the Globalization of Domestic Work, 16th–21st Centuries*. Tate, London, 71–85.

- Ollila, Kaija & Toppari, Kirsti (1975): *Puhvelista Punatulkkuun. Helsingin vanhoja kortteleita*. Helsingin Sanomat, Helsinki.
- Parikka, Raimo (1999): Työn jäljillä. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 7–10.
- Peltonen, Matti (1999): Työnjako sosiaalisena tilana. Sukupuolenmukaisesta työnjaosta maataloudessa. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 33–50.
- Pulma, Panu (1994): Vaivaisten valtakunta. IV. Maatalousyhteiskunta ajautuu kriisiin (1809–1870). Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisö ja sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Gummerus, Jyväskylä, 51–70.
- Pohls, Maritta (2016): *Viini, laulu & taustajoukot. Hotelli- ja ravintolahenkilökunnan historia*. Into, Helsinki.
- Pylkkänen, Anu (2006): Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä, 73–94.
- Rahikainen, Marjatta & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2006): *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä.
- Rahikainen, Marjatta (2006a): Kadonneen työn jäljillä. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä, 7–31.
- Rahikainen, Marjatta (2006b): Kotiapulaisena 1900-luvun kaupunkilaisperheessä. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä, 224–252.
- Rahikainen, Marjatta (2006c): Maatalouden piiat pitäjänhistorioiden valossa. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Gummerus, Jyväskylä, 153–175.
- Renvall, Heikki (1900): *Tulojenjaosta Suomen suurimmissa kaupungeissa 1875–1899*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö, Helsinki.
- Uotila, Merja (2021): Henkikirjat. Teoksessa Petter Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto & Antti Rähä (toim.), *Vanhojen käsialojen lukuopas*. Gaudeamus, 119–127.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2010): Kaupan ja käsityön ammattikasvatus. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Huoneentaulun maailma*.

asvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 221–257.

Vainio-Korhonen, Kirsi (2002): *Ruokaa vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vattula, Kaarina (toim.) (1983): *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto.* Tammi, Helsinki.

Åström, Anna-Maria (1999): Työt ja työnteko Savon kartanoissa 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 11–32.

Åström, Sven-Erik (1956): Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa. Teoksessa Ragnar Rosén, Eirik Hornborg, Heikki Waris & Eino Jutikkala (toim.), *Helsingin kaupungin historia IV. 2.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki, 9–333.

